

WYMAGANIA EDUKACYJNE Z BIOLOGII (w klasie 3F w roku szkolnym 2021/2022 obowiązują od działu programowego: Organizm człowieka – Układ krążenia - NOWA ERA – ZAKRES ROZSZERZONY

Dział programu	Lp.	Temat	Poziom wymagań na poszczególne oceny			
			dopuszczający (K) konieczny	dostateczny (P) podstawowy	dobry (R) rozszerzający	bardzo dobry (D) dopełniający
Badania przyrodnicze	1	Metodyka badań biologicznych	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ rozróżnia metody poznawania świata ☐ wymienia etapy badań biologicznych 	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega różnica między rozumowaniem dedukcyjnym a rozumowaniem indukcyjnym ☐ rozróżnia problem badawczy od hipotezy, próbę kontrolną od próby badawczej, zmienną niezależną od zmiennej zależnej 	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia zasady prowadzenia i dokumentowania badań ☐ formułuje główne etapy badań do konkretnych obserwacji i doświadczeń biologicznych ☐ planuje przykładową obserwację biologiczną ☐ wykonuje dokumentację przykładowej 	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ analizuje kolejne etapy prowadzenia badań

					obserwacji	
	2	Obserwacje mikroskopowe jako źródło wiedzy biologicznej	☐ nazywa elementy układu optycznego i układu mechanicznego mikroskopu ☐ wymienia cechy obrazu oglądanego w mikroskopie optycznym	☐ definiuje pojęcie <i>zdolność rozdzielcza</i> ☐ wyjaśnia sposób działania mikroskopów optycznego i elektronowego	☐ porównuje działanie mikroskopu optycznego i mikroskopu elektronowego ☐ wymienia zalety i wady mikroskopów optycznych oraz elektronowych	☐ określa zasadę działania mikroskopu fluorescencyjnego ☐ wyjaśnia różnicę w sposobie działania mikroskopów elektronowych: transmisyjnego i skaningowego
Chemiczne podstawy życia	1	Składniki nieorganiczne organizmów	☐ klasyfikuje związki chemiczne na organiczne i nieorganiczne ☐ wymienia związki budujące organizm ☐ klasyfikuje pierwiastki na makroelementy i mikroelementy ☐ wymienia pierwiastki biogenne ☐ nazywa wiązania i oddziaływania chemiczne ☐ wymienia funkcje	☐ omawia znaczenie wybranych makro- i mikroelementów ☐ określa znaczenie i występowanie wybranych typów wiązań i oddziaływań chemicznych ☐ omawia budowę cząsteczki wody	☐ określa objawy niedoboru wybranych makro- i mikroelementów ☐ charakteryzuje budowę różnych typów wiązań chemicznych ☐ charakteryzuje właściwości fizykochemiczne wody ☐ uzasadnia znaczenie soli mineralnych dla organizmów	☐ rysuje modele różnych typów wiązań chemicznych ☐ wykazuje związek między budową cząsteczki wody i właściwościami a jej rolą w organizmie

			wody ☐ wymienia funkcje soli mineralnych			
2	Budowa i znaczenie węglowodanów	☐ wymienia cechy i funkcje głównych grup węglowodanów ☐ klasyfikuje sacharydy i podaje przykłady ☐ wymienia właściwości mono-, oligo- i polisacharydów	☐ określa kryterium klasyfikacji sacharydów ☐ wyjaśnia, w jaki sposób powstaje wiązanie O-glikozydowe ☐ omawia występowanie i znaczenie wybranych mono-, oligo- i polisacharydów	☐ klasyfikuje monosacharydy ☐ charakteryzuje i porównuje budowę wybranych polisacharydów ☐ porównuje budowę chemiczną mono-, oligo- i polisacharydów ☐ planuje doświadczenie mające na celu wykrycie glukozy	☐ omawia powstawanie form pierścieniowych monosacharydów ☐ ilustruje powstawanie wiązania O-glikozydowego ☐ zapisuje wzory wybranych węglowodanów	
3	Lipidy – budowa i znaczenie	☐ wymienia funkcje lipidów ☐ klasyfikuje lipidy ze względu na budowę cząsteczki ☐ omawia znaczenie poszczególnych grup lipidów	☐ wyjaśnia, na czym polega różnica między tłuszczami nasyconymi a tłuszczami nienasyconymi	☐ wymienia kryteria klasyfikacji tłuszczowców ☐ charakteryzuje budowę lipidów prostych, złożonych i izoprenowych ☐ uzasadnia znaczenie	☐ porównuje poszczególne grupy lipidów ☐ omawia budowę fosfolipidów i ich rozmieszczenie w błonie biologicznej ☐ analizuje budowę triglicerydu	

					cholesterolu ☐ planuje doświadczenie, którego celem jest wykrycie lipidów	
4	Białka – główny budulec organizmu	☐ nazywa grupy białek ze względu na pełnione funkcje, liczbę aminokwasów w łańcuchu strukturę oraz obecność elementów nieaminokwasowych ☐ wymienia przykładowe białka i ich funkcje ☐ omawia budowę białek ☐ rozpoznaje struktury przestrzenne białek ☐ wymienia właściwości białek	☐ podaje kryteria klasyfikacji białek ☐ wskazuje wiązanie peptydowe ☐ wyjaśnia, na czym polega i w jakich warunkach zachodzi koagulacja i denaturacja białek	☐ charakteryzuje grupy białek ze względu na pełnione funkcje, liczbę aminokwasów w łańcuchu i strukturę oraz obecność elementów nieaminokwasowych ☐ zapisuje wzór ogólny aminokwasów ☐ zapisuje reakcję powstawania dipeptydu ☐ charakteryzuje strukturę 1-, 2-, 3- i 4-rzędową białek	☐ analizuje budowę aminokwasów ☐ klasyfikuje aminokwasy ze względu na charakter podstawników ☐ porównuje białka fibrylarne i globularne ☐ porównuje proces koagulacji i denaturacji białek ☐ planuje doświadczenie mające na celu wykrycie wiązań peptydowych	
5	Budowa i rola kwasów	☐ charakteryzuje budowę pojedynczego	☐ wyjaśnia, na czym polega	☐ charakteryzuje budowę chemiczną i	☐ rozróżnia zasady azotowe ☐ nazywa i wskazuje	

		nukleinowych	<p>nukleotydu DNA i RNA</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia rolę DNA ☐ wymienia rodzaje RNA i określa ich rolę ☐ określa lokalizację DNA w komórkach eukariotycznych i prokariotycznych 	<p>komplementarność zasad</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>podwójna helisa, replikacja</i> 	<p>przestrzenną cząsteczki DNA i RNA</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje budowę i rolę DNA z budową i rolą RNA ☐ rysuje schemat budowy nukleotydu ☐ oblicza procentową zawartość zasad azotowych w DNA 	<p>wiązania w cząsteczce DNA</p>
Komórka – podstawowa jednostka życia	1	Przestrzenna organizacja komórki	<ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>komórka, organizm jednokomórkowy, organizm wielokomórkowy</i> ☐ wymienia przykłady komórek prokariotycznych i eukariotycznych ☐ wskazuje i nazywa struktury komórki prokariotycznej i eukariotycznej ☐ rozróżnia komórki: zwierzęcą, roślinną, 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia zależność między wymiarami komórki a jej powierzchnią i objętością ☐ rysuje wybraną komórkę eukariotyczną na podstawie obserwacji mikroskopowej 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ klasyfikuje komórki ze względu na występowanie jądra komórkowego ☐ charakteryzuje funkcje struktur komórki prokariotycznej ☐ porównuje komórkę prokariotyczną z komórką eukariotyczną ☐ wskazuje cechy wspólne i różnice 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia przykłady największych komórek roślinnych i zwierzęcych ☐ analizuje znaczenie wielkości i kształtu komórki w transporcie substancji do i z komórki ☐ wykonuje samodzielnie nietrwały preparat mikroskopowy

		grzybową i prokariotyczną		między komórkami eukariotycznymi	
2	Budowa, właściwości i funkcje błon biologicznych	☐ nazywa i wskazuje składniki błon biologicznych ☐ wymienia właściwości błon biologicznych ☐ wymienia funkcje błon biologicznych ☐ wymienia rodzaje transportu przez błony	☐ omawia model budowy błony biologicznej ☐ wyjaśnia różnicę między transportem biernym a transportem czynnym ☐ rozróżnia endocytozę i egzocytozę ☐ definiuje pojęcia: <i>osmoza</i> , <i>turgor</i> , <i>plazmoliza</i> , <i>deplazmoliza</i>	☐ charakteryzuje białka błon ☐ omawia budowę i właściwości lipidów występujących w błonach biologicznych ☐ charakteryzuje różne rodzaje transportu przez błony ☐ porównuje zjawiska osmozy i dyfuzji ☐ przedstawia skutki umieszczenia komórki roślinnej oraz komórki zwierzęcej w roztworach: hipotonicznym, izotonicznym i hipertonicznym	☐ analizuje rozmieszczenie białek i lipidów w błonach biologicznych ☐ wyjaśnia różnicę w sposobie działania białek kanałowych i nośnikowych ☐ planuje doświadczenie mające na celu udowodnienie selektywnej przepuszczalności błony ☐ planuje doświadczenie mające na celu obserwację plazmolizy i deplazmolizy w komórkach roślinnych
3	Jądro komórkowe	☐ wymienia funkcje jądra komórkowego	☐ identyfikuje elementy budowy	☐ charakteryzuje elementy jądra	☐ dowodzi, iż komórki eukariotyczne zawierają

		☐ definiuje pojęcia: <i>chromatyna,</i> <i>nukleosom,</i> <i>chromosom, kariotyp,</i> <i>chromosomy</i> <i>homologiczne</i> ☐ identyfikuje chromosomy płci i autosomy ☐ wyjaśnia różnicę między komórką haploidalną a komórką diploidalną	jądra komórkowego ☐ określa skład chemiczny chromatyny ☐ wyjaśnia znaczenie jąderka i otoczki jądrowej ☐ wymienia i identyfikuje kolejne etapy upakowania DNA w jądrze komórkowym ☐ rysuje chromosom metafazowy ☐ podaje przykłady komórek haploidalnych i komórek diploidalnych	komórkowego ☐ charakteryzuje budowę chromosomu metafazowego	różną liczbę jąder komórkowych ☐ wyjaśnia różnicę między heterochromatyną a euchromatyną ☐ uzasadnia znaczenie upakowania DNA w jądrze komórkowym
4	Składniki cytoplazmy	☐ omawia skład i znaczenie cytozolu ☐ wymienia elementy cytoszkieletu i ich	☐ omawia ruchy cytozolu ☐ określa rolę peroksosomów i	☐ porównuje elementy cytoszkieletu pod względem budowy,	☐ rozpoznaje elementy cytoszkieletu ☐ ilustruje plan budowy wici i rzęski

		<p>funkcje</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ identyfikuje ruchy cytozolu ☐ charakteryzuje budowę i rolę siateczki śródplazmatycznej ☐ charakteryzuje budowę i rolę rybosomów, aparatu Golgiego i lizosomów 	<p>glioksosomów</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega funkcjonalne powiązanie między rybosomami, siateczką śródplazmatyczną, aparatem Golgiego a błoną komórkową 	<p>funkcji i rozmieszczenia</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje siateczkę śródplazmatyczną szorstką z siateczką śródplazmatyczną gładką ☐ planuje doświadczenie mające na celu wykazanie znaczenia wysokiej temperatury w dezaktywacji katalazy w bulwie ziemniaka 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ dokonuje obserwacji ruchów cytozolu w komórkach moczarki kanadyjskiej
5	Składniki cytoplazmy otoczone dwiema błonami	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia organelle komórki eukariotycznej otoczone dwiema błonami ☐ uzasadnia rolę mitochondriów jako centrów energetycznych ☐ wymienia funkcje plastydów 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje budowę mitochondriów ☐ klasyfikuje typy plastydów ☐ charakteryzuje budowę chloroplastu ☐ wymienia argumenty potwierdzające 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, od czego zależy liczba i rozmieszczenie mitochondriów w komórce ☐ porównuje typy plastydów ☐ wyjaśnia, dlaczego mitochondria i plastydy nazywa się 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ przedstawia sposoby powstawania plastydów i możliwości przekształcania różnych rodzajów plastydów ☐ rozpoznaje typy plastydów na podstawie obserwacji mikroskopowej

				słuszność teorii endosymbiozy	organellami półautonomicznymi	
6	Pozostałe składniki komórki. Połączenia między komórkami	☐ klasyfikuje składniki komórki na plazmatyczne i nieplazmatyczne ☐ wymienia komórki zawierające wakuolę ☐ wymienia funkcje wakuoli ☐ wymienia komórki zawierające ścianę komórkową ☐ wymienia funkcje ściany komórkowej	☐ nazywa substancje będące głównymi składnikami budulcowym ściany komórkowej ☐ wyjaśnia, na czym polegają wtórne zmiany o charakterze inkrustacji i adkrustacji ☐ nazywa rodzaje połączeń międzykomórkowych w komórkach roślinnych i zwierzęcych	☐ omawia budowę wakuoli ☐ wyjaśnia różnice między wodniczkami u protistów ☐ charakteryzuje budowę ściany komórkowej ☐ omawia umiejscowienie, budowę i funkcje połączeń między komórkami u roślin i zwierząt	☐ porównuje ścianę komórkową pierwotną ze ścianą komórkową wtórną u roślin ☐ porównuje procesy inkrustacji i adkrustacji ☐ wyjaśnia, w jaki sposób inkrustacja i adkrustacji zmieniają właściwości ściany komórkowej	
7	Podziały komórkowe	☐ wymienia rodzaje podziałów komórki ☐ rozpoznaje etapy mitozy i mejozy ☐ charakteryzuje przebieg	☐ definiuje pojęcia: <i>kariokineza</i> i <i>cytokineza</i> ☐ ilustruje poszczególne	☐ analizuje schemat przedstawiający ilość DNA i chromosomów w poszczególnych etapach cyklu	☐ wyjaśnia i porównuje przebieg cytokinezy w komórkach roślinnej i zwierzęcej ☐ charakteryzuje sposób formowania wrzeciona	

			<p>poszczególnych etapów mitozy i mejozy</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje przebieg oraz znaczenie mitozy i mejozy ☐ wyjaśnia znaczenie zjawiska <i>crossing-over</i> 	<p>etapy mitozy i mejozy</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia rolę interfazy w cyklu życiowym komórki ☐ określa skutki zaburzeń cyklu komórkowego ☐ wymienia czynniki wywołujące transformację nowotworową 	<p>komórkowego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje poszczególne etapy interfazy ☐ określa znaczenie wrzeciona kariokinetycznego ☐ wyjaśnia, na czym polega programowana śmierć komórki ☐ wyjaśnia mechanizm transformacji nowotworowej 	<p>kariokinetycznego w komórce roślinnej i zwierzęcej</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia znaczenie amitozy i endomitozy
<p>Różnorodność wirusów, bakterii, protistów i grzybów</p>	1	<p>Klasyfikowanie organizmów</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia zadania systematyki ☐ wymienia główne rangi taksonów ☐ wymienia kryteria klasyfikowania organizmów według metod opartych na podobieństwie i pokrewieństwie organizmów ☐ wymienia nazwy pięciu królestw świata 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>takson, narządy homologiczne, gatunek</i> ☐ ocenia znaczenie systematyki ☐ wyjaśnia, na czym polega nazewnictwo binominalne gatunków i podaje 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega hierarchiczny układ rang jednostek taksonomicznych ☐ określa stanowisko systematyczne wybranego gatunku rośliny i zwierzęcia ☐ wskazuje w nazwie gatunku nazwę rodzajową i 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje i ocenia sposoby klasyfikowania organizmów oparte na metodach fenetycznych i filogenetycznych ☐ oznacza gatunki, wykorzystując klucz w postaci graficznej lub numerycznej ☐ konstruuje klucz służący do oznaczania przykładowych gatunków organizmów

		<p>organizmów</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia charakterystyczne cechy organizmów należących do każdego z pięciu królestw 	<p>nazwisko jego twórcy</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia zasady konstruowania klucza dwudzielnego do oznaczania gatunków 	<p>epitet gatunkowy</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia różnicę między naturalnym a sztucznym systemem klasyfikacji ☐ definiuje pojęcia: <i>takson monofiletyczny, parafyletyczny i polifyletyczny</i> ☐ porównuje królestwa świata żywego 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ ocenia stopień pokrewieństwa organizmów na podstawie analizy drzewa rodowego organizmów
2	<p>Wirusy – bezkomórkowe formy materii</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia cechy wirusów ☐ wymienia sposoby rozprzestrzeniania się wirusowych chorób roślin, zwierząt i człowieka ☐ omawia znaczenie wirusów wymienia choroby wirusowe człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje budowę wirionu ☐ omawia przebieg cyklu lizogenicznego bakteriofaga i cyklu wirusa zwierzęcego ☐ wyjaśnia, jakie znaczenie w zwalczaniu wirusów mają szczepienia ochronne 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ uzasadnia, że wirusy znajdują się na pograniczu materii nieożywionej i żywej ☐ wyjaśnia różnicę między cyklem litycznym a lizogenicznym ☐ klasyfikuje wirusy na podstawie rodzaju kwasu nukleinowego, 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje formy wirusów pod względem kształtu ☐ porównuje przebieg cyklu lizogenicznego bakteriofaga i cykl wirusa zwierzęcego ☐ omawia teorie pochodzenia wirusów ☐ wyjaśnia różnicę między wirusem a wiroidem ☐ określa znaczenie prionów

					<p>morfologii, rodzaju gospodarza i sposobu infekcji oraz podaje ich przykłady</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje wybrane choroby wirusowe człowieka 	
3	Bakterie – organizmy bezjądrowe	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje budowę komórki bakteryjnej ☐ wymienia czynności życiowe bakterii ☐ klasyfikuje bakterie w zależności od sposobu odżywiania i oddychania ☐ wymienia sposoby rozmnażania bezpłciowego bakterii ☐ podaje przykłady pozytywnego i negatywnego znaczenia bakterii ☐ wymienia choroby bakteryjne człowieka i drogi zakażenia 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia funkcje poszczególnych elementów komórki ☐ identyfikuje różne formy komórek bakterii i rodzaje ich skupisk ☐ określa wielkość komórek bakteryjnych ☐ określa znaczenie form przetrwalnikowych w cyklu życiowym bakterii ☐ wyjaśnia znaczenie 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega różnica w budowie komórki bakterii samo- i cudzożywej ☐ charakteryzuje poszczególne grupy bakterii w zależności od sposobu odżywiania i oddychania oraz podaje ich przykłady ☐ omawia etapy koniugacji ☐ charakteryzuje grupy systematyczne bakterii 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia różnice w budowie ściany komórkowej bakterii Gram-dodatnich i Gram-ujemnych ☐ wyjaśnia znaczenie heterocyst ☐ omawia rodzaje taksji 	

				<p>procesów płciowych zachodzących u bakterii</p> <p>☐ definiuje pojęcia: <i>anabioza, taksja, koniugacja</i></p>	<p>☐ omawia objawy wybranych chorób bakteryjnych człowieka</p> <p>☐ proponuje działania profilaktyczne</p>	
4	Protisty – proste organizmy eukariotyczne	<p>☐ wymienia czynności życiowe protistów</p> <p>☐ omawia budowę komórki protistów zwierzęcych</p> <p>☐ omawia sposób odżywiania się protistów zwierzęcych</p> <p>☐ charakteryzuje przebieg rozmnażania się bezpłciowego i płciowego protistów</p> <p>☐ wymienia charakterystyczne cechy budowy protistów roślinopodobnych</p> <p>☐ omawia sposób odżywiania się protistów</p>	<p>☐ rozróżnia rodzaje ruchów u protistów zwierzęcych</p> <p>☐ wyjaśnia rolę wodniczek w odżywianiu i wydalaniu protistów</p> <p>☐ wyróżnia główne rodzaje plech u protistów roślinopodobnych</p> <p>☐ wymienia typy zapłodnienia występujące u protistów</p> <p>☐ porównuje poszczególne typy protistów</p>	<p>☐ określa kryterium klasyfikacji protistów</p> <p>☐ wymienia i charakteryzuje sposób funkcjonowania organelli ruchu u protistów</p> <p>☐ wyjaśnia, na czym polega różnica między pinocytozą a fagocytozą</p> <p>☐ omawia proces wydalania i osmoregulacji zachodzący u protistów zwierzęcych</p>	<p>☐ wyjaśnia, dlaczego osmoregulacja i wydalanie mają szczególne znaczenie dla protistów słodkowodnych</p> <p>☐ uzasadnia różnicę między cyklem rozwojowym z mejozą pregamiczną a cyklem rozwojowym z mejozą postgamiczną</p> <p>☐ wymienia rodzaje materiałów zapasowych występujących u protistów roślinopodobnych</p> <p>☐ wymienia barwinki fotosyntetyczne u protistów roślinopodobnych</p> <p>☐ wymienia cechy budowy charakterystyczne dla poszczególnych typów</p>	

			<p>roślinopodobnych</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia cechy charakterystyczne dla protistów <p>grzybopodobnych</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ podaje przykłady pozytywnego i negatywnego znaczenia protistów ☐ wymienia choroby wywoływane przez protisty i drogi ich zarażenia 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia przedstawicieli poszczególnych typów protistów ☐ podaje przykłady protistów, których organizm jest: pojedynczą komórką, kolonią, plechą 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia kolejne etapy przebiegu koniugacji u pantofelka ☐ omawia kolejne etapy cyklu rozwojowego zarodźca malarii ☐ charakteryzuje budowę form jednokomórkowych i wielokomórkowych protistów ☐ wymienia cechy charakterystyczne plech protistów roślinopodobnych ☐ porównuje typy zapłodnienia u protistów ☐ proponuje działania profilaktyczne w celu uniknięcia zarażenia się protistami 	<p>protistów zwierzęcych, roślinopodobnych i grzybopodobnych</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia choroby wywoływane przez protisty ☐ omawia przemianę pokoleń z dominującym sporofitem na przykładzie listownicy
--	--	--	---	---	--	--

					chorobotwórczymi	
5	Grzyby – cudzożywne beztkankowce. Porosty	☐ wymienia cechy charakterystyczne grzybów ☐ omawia budowę grzybów, używając pojęć: <i>grzybnia, strzępki, owocnik</i> ☐ charakteryzuje sposoby rozmnażania bezpłciowego i płciowego grzybów ☐ wymienia przedstawicieli poszczególnych typów grzybów ☐ omawia znaczenie grzybów i porostów	☐ wyjaśnia, dlaczego grzyby są plechowcami ☐ omawia sposoby oddychania grzybów ☐ rozróżnia poszczególne typy grzybów ☐ przedstawia budowę, środowisko i sposób życia porostów ☐ określa wpływ grzybów na zdrowie i życie człowieka	☐ rozróżnia rodzaje strzępek ☐ porównuje sposoby rozmnażania się grzybów ☐ omawia kolejne etapy cyklu rozwojowego sprężniowców, workowców i podstawczaków ☐ rozróżnia typy hymenoforów u podstawczaków ☐ porównuje cechy poszczególnych typów grzybów ☐ wymienia gatunki grzybów saprobiontycznych, pasożytniczych i symbiotycznych ☐ przedstawia zasady profilaktyki chorób człowieka wywoływanych	☐ określa kryterium klasyfikacji grzybów ☐ porównuje typy mikoryz ☐ porównuje rodzaje zarodników ☐ wskazuje fazę dominującą w cyklu rozwojowym sprężniowców, workowców i podstawczaków ☐ określa rolę rozmnożeń w rozmnażaniu porostów	

					przez grzyby ☐ charakteryzuje rodzaje plech porostów	
Różnorodność roślin	1	Rośliny pierwotnie wodne	☐ wymienia cechy właściwe wyłącznie roślinom ☐ wymienia cechy charakterystyczne dla roślin pierwotnie wodnych ☐ omawia znaczenie krasnorostów i zielenic	☐ wymienia formy organizacji roślin pierwotnie wodnych ☐ wymienia sposoby rozmnażania krasnorostów i zielenic	☐ charakteryzuje formy organizacji roślin pierwotnie wodnych ☐ omawia przemianę pokoleń na przykładzie ulwy sałatowej ☐ omawia kolejne etapy koniugacji u skrzętnicy	☐ wyjaśnia trudności w klasyfikacji systematycznej krasnorostów i zielenic ☐ charakteryzuje krasnorosty i zielenice pod względem budowy i środowiska występowania
	2	Główne kierunki rozwoju roślin lądowych	☐ wymienia cechy środowiska wodnego ☐ wymienia przykłady adaptacji roślin do życia na lądzie ☐ rozróżnia grupy morfologiczno-rozwojowe roślin lądowych	☐ omawia jedną z hipotez o pochodzeniu roślin lądowych, wymieniając cechy świadczące o bliskim pokrewieństwie roślin i współczesnych zielenic ☐ definiuje	☐ charakteryzuje rynniofity ☐ omawia główne założenia teorii telomowej	☐ porównuje warunki panujące w wodzie i na lądzie ☐ wykazuje znaczenie cech adaptacyjnych roślin do życia na lądzie

				pojęcie <i>telom</i>		
3	Tkanki roślinne	☐ określa rolę tkanek twórczych ☐ wymienia charakterystyczne cechy tkanek stałych ☐ omawia budowę epidermy określa funkcje tkanek okrywających ☐ omawia budowę i funkcję poszczególnych rodzajów miękiszu ☐ omawia budowę i funkcje tkanek wzmacniających ☐ omawia tkanki przewodzące, wskazując cechy budowy drewna i łyka, które umożliwiają tym tkankom przewodzenie substancji	☐ klasyfikuje i identyfikuje tkanki roślinne ☐ wymienia charakterystyczne cechy tkanek twórczych ☐ wymienia wytwory epidermy i omawia ich znaczenie	☐ wymienia merystemy pierwotne i wtórne oraz określa ich funkcje ☐ określa lokalizację merystemów w roślinie ☐ omawia efekt działania kambium i fellogenu ☐ wyjaśnia, na czym polega mechanizm zamykania i otwierania aparatów szparkowych ☐ wyjaśnia znaczenie kutykuli ☐ omawia znaczenie utworów wydzielniczych	☐ uzasadnia różnicę pomiędzy tkankami twórczymi a tkankami stałymi ☐ porównuje budowę epidermy i ryzodermy ☐ charakteryzuje sposób powstawania, budowę oraz znaczenie korkowicy ☐ wymienia przykłady wewnętrznych i powierzchniowych utworów wydzielniczych	
4	Budowa i funkcje korzenia	☐ wymienia główne funkcje korzenia ☐ charakteryzuje budowę strefową	☐ porównuje budowę palowego i wiązkowego systemu	☐ przedstawia sposób powstawania wtórnych tkanek	☐ porównuje budowę pierwotną korzenia z budową wtórną	

		<p>korzenia</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę pierwotną i wtórną korzenia 	<p>korzeniowego oraz uzasadnia, że systemy te stanowią adaptację do warunków środowiska</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia modyfikacje budowy korzeni 	<p>merystematycznych w korzeniu oraz charakteryzuje efekty ich działalności</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje modyfikacje budowy korzeni 	
5	Budowa i funkcje łodygi	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia funkcje łodygi ☐ omawia budowę pierwotną i wtórną łodygi 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia modyfikacje budowy łodygi 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia etapy przyrostu na grubość łodygi ☐ przedstawia sposób powstawania wtórnych tkanek merystematycznych w łodydze oraz charakteryzuje efekty ich działalności ☐ charakteryzuje modyfikacje budowy łodygi 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje budowę pierwotną łodygi z budową wtórną ☐ rozróżnia łodygi w zależności od stopnia trwałości
6	Budowa i funkcje liści	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia funkcje liści ☐ omawia budowę 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcie <i>ulistnienie</i> ☐ wymienia 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę morfologiczną liścia ☐ określa rolę 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ rozróżnia typy ulistnienia, nerwacji i rodzaje liści ☐ porównuje budowę

			<p>anatomiczną liścia</p>	<p>rodzaje ulistnienia, unerwienia liści i rodzaje nerwacji</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ podaje przykłady liści pojedynczych i złożonych ☐ wymienia modyfikacje budowy liści 	<p>poszczególnych elementów budowy liścia</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje miękisz palisadowy z miękiszem gąbczastym ☐ określa znaczenie modyfikacji liści 	<p>anatomiczną liścia rośliny iglastej i liścia rośliny dwuliściennej oraz uzasadnia przyczyny istniejących różnic</p>
7	<p>Mszaki – rośliny o dominującym gametoficie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia środowiska, w których występują mszaki ☐ wymienia wspólne cechy mszaków ☐ omawia budowę gametofitu i sporofitu mszaków ☐ omawia znaczenie mszaków 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia cechy plechowców i organowców ☐ omawia cykl rozwojowy mszaków ☐ rozróżnia mchy, wątrobowce i glewiki 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ podaje przykłady cech łączących mszaki z plechowcami i organowcami ☐ określa rolę poszczególnych elementów gametofitu i sporofitu mszaków ☐ określa znaczenie wody w cyklu rozwojowym mszaków ☐ wskazuje pokolenie diploidalne i 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ uzasadnia, że u mszaków występuje heteromorficzna przemiana pokoleń ☐ wskazuje cechy charakterystyczne mchów, wątrobowców i glewików ☐ porównuje budowę gametofitu i sporofitu u mchów, wątrobowców i glewików ☐ wskazuje cechy charakterystyczne poszczególnych grup mchów ☐ omawia budowę liścia wątrobowców na przykładzie porostnicy 	

					<p>haploidalne w cyklu rozwojowym</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ określa miejsce zachodzenia i znaczenie mejozy w cyklu rozwojowym ☐ wymienia przedstawicieli mchów, wątrobowców i glewików 	
8	Paprotniki – zarodnikowe rośliny naczyniowe	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia cechy morfologiczno-rozwojowe paprotników ☐ omawia budowę gametofitu i sporofitu paprotników ☐ wskazuje cechy charakterystyczne paprociowych, widłakowych i skrzypowych ☐ omawia znaczenie paprotników 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia cechy charakterystyczne w cyklu rozwojowym paprotników ☐ wymienia przedstawicieli paprociowych, widłakowych i skrzypowych 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę morfologiczną i anatomiczną paprociowych ☐ wskazuje i nazywa elementy budowy sporofitu paprociowych, widłakowych i skrzypowych ☐ omawia cykl rozwojowy paprotników jednazarodnikowych na przykładzie narecznicy samczej ☐ omawia cykl 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wskazuje cechy paprociowych, które zdecydowały o opanowaniu środowiska lądowego i osiągnięciu większych rozmiarów niż mszaki ☐ porównuje budowę i znaczenie współczesnych oraz dawnych widłakowych i skrzypowych ☐ podaje przykłady żyjących w Polsce gatunków widłakowych, skrzypowych i paprociowych objętych ochroną prawną 	

					rozwojowy paprotników różnozarodnikowych na przykładzie widliczki ostrozębnej ☐ charakteryzuje przedstawicieli paprociowych, widłakowych i skrzypowych	
9	Nagozalążkowe – rośliny kwiatowe z nieosłoniętym zalążkiem	☐ wymienia cechy charakterystyczne dla roślin nagozalążkowych ☐ omawia budowę sporofitu roślin nagozalążkowych ☐ omawia znaczenie roślin nagozalążkowych	☐ wymienia cechy nasiennych występujące u nagozalążkowych ☐ wyjaśnia genezę nazwy <i>nagozalążkowe (nagonasienne)</i> ☐ wymienia i krótko charakteryzuje głównych przedstawicieli roślin szpilkowych w Polsce	☐ wyjaśnia znaczenie kwiatu, nasion, zalążka i łagiewki pyłkowej u nagozalążkowych ☐ przedstawia budowę kwiatu rośliny nagozalążkowej i wskazuje elementy homologiczne do struktur poznanych u paprotników ☐ przedstawia budowę i rozwój gametofitu męskiego i	☐ omawia budowę nasienia sosny zwyczajnej ☐ wymienia wspólne cechy roślin nagozalążkowych wielkolistnych oraz ich przedstawicieli ☐ wymienia wspólne cechy roślin nagozalążkowych drobnolistnych oraz ich przedstawicieli ☐ wymienia gatunki roślin nagozalążkowych objętych w Polsce ścisłą ochroną gatunkową	

					<p>żeńskiego u roślin nagozalążkowych</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ przedstawia przebieg cyklu rozwojowego u roślin nagozalążkowych na przykładzie sosny zwyczajnej 	
10	Okrytozalążkowe – rośliny wytwarzające owoce	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia cechy roślin okrytozalążkowych odróżniające je od nagozalążkowych ☐ charakteryzuje sporofit roślin okrytozalążkowych ☐ przedstawia budowę obupłciowego kwiatu rośliny okrytozalążkowej ☐ ocenia możliwości adaptacyjne roślin okrytozalążkowych ☐ omawia znaczenie roślin okrytozalążkowych 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia genezę nazwy <i>rośliny okrytozalążkowe (okrytonasienne)</i> ☐ wymienia rodzaje kwiatów ☐ omawia przebieg cyklu rozwojowego u roślin okrytozalążkowych ☐ ocenia znaczenie wykształcenia się nasion dla opanowania środowiska 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia funkcje elementów kwiatu obupłciowego u rośliny okrytozalążkowej ☐ omawia budowę i rozwój gametofitu męskiego i żeńskiego u rośliny okrytozalążkowej ☐ wyjaśnia związek między zapyleniem a zapłodnieniem ☐ wyjaśnia na przykładach związek między budową kwiatu u rośliny okrytozalążkowej a 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ rozróżnia rodzaje kwiatów ☐ definiuje pojęcia: <i>pręcikowie, słupkowie, kwiatostan</i> ☐ schematycznie przedstawia różne rodzaje kwiatostanów ☐ uzasadnia, dlaczego rośliny unikają samozapylenia ☐ podaje kryterium podziału nasion na bielmowe, bezbielmowe i obielmowe oraz wskazuje między nimi podobieństwa i różnice ☐ definiuje pojęcie <i>partenokarpia</i> ☐ porównuje sposoby 	

				<p>lądowego przez rośliny</p> <p>☐ omawia sposób rozprzestrzeniania się nasion i owoców</p>	<p>sposobem jego zapylania</p> <p>☐ charakteryzuje mechanizmy zapobiegające samozapyleniu</p> <p>☐ omawia przebieg i efekty podwójnego zapłodnienia</p> <p>☐ omawia budowę nasienia</p> <p>☐ wymienia przykłady owoców pojedynczych (suchych i mięsistych), zbiorowych i owocostanów</p> <p>☐ porównuje cechy budowy morfologicznej i anatomicznej u roślin jednoliściennych i dwuliściennych</p>	<p>powstawania różnych owoców</p> <p>☐ charakteryzuje wybrane rodziny dwuliściennych i jednoliściennych</p> <p>☐ wymienia przykłady roślin jednoliściennych i dwuliściennych</p>
Funkcjonowanie	1	Transport wody, soli mineralnych	☐ wymienia funkcje wody w życiu roślin	☐ omawia bierny i czynny	☐ określa skutki niedoboru wody w	☐ omawia sposób pobierania soli mineralnych

roślin		i substancji odżywczych	☐ omawia bilans wodny w organizmie rośliny	mechanizm pobierania wody, posługując się pojęciami: <i>transpiracja, parcie korzeniowe, gutacja, wiosenny płacz roślin</i> ☐ charakteryzuje etapy transportu wody i soli mineralnych w roślinie ☐ charakteryzuje rodzaje transpiracji	roślinie ☐ definiuje pojęcia: <i>potencjał wody, ciśnienie hydrostatyczne, ciśnienie osmotyczne</i> ☐ omawia mechanizm zamykania i otwierania się aparatów szparkowych ☐ wyjaśnia, w jaki sposób odbywa się transport asymilatów w roślinie	przez rośliny ☐ przedstawia sposób określenia potencjału wody w roślinie ☐ wyjaśnia rolę sił kohezji i adhezji w przewodzeniu wody ☐ omawia czynniki wpływające na intensywność transpiracji ☐ planuje doświadczenie mające na celu zbadanie wpływu natężenia światła na intensywność transpiracji
	2	Wzrost i rozwój roślin okrytonasiennych	☐ definiuje pojęcia: <i>wzrost rośliny i rozwój rośliny</i> ☐ omawia etapy ontogenezy rośliny	☐ charakteryzuje sposoby wegetatywnego rozmnażania się roślin ☐ wskazuje, które etapy cyklu życiowego rośliny składają się na stadium	☐ charakteryzuje procesy wzrostu i rozwoju embrionalnego okrytonasiennej rośliny dwuliściennej od momentu zapłodnienia do powstania nasienia	☐ planuje doświadczenie, którego celem jest zbadanie biegunowości pędów rośliny ☐ porównuje kiełkowanie nadziemne (epigeiczne) i podziemne (hipogeiczne) ☐ definiuje pojęcia: <i>rośliny monokarpiczne i rośliny polikarpiczne</i> ☐ wymienia przykłady

				<p>wegetatywne, a które na generatywne</p> <p>☐ omawia kiełkowanie nasion, uwzględniając charakterystyczne dla tego procesu zmiany fizjologiczne i morfologiczne</p>	<p>☐ wymienia warunki względnego i bezwzględnego spoczynku nasion</p> <p>☐ charakteryzuje procesy, które zachodzą w okresie wzrostu wegetatywnego siewki</p> <p>☐ omawia wpływ temperatury i długości dnia i nocy na zakwitanie roślin</p> <p>☐ definiuje pojęcia: <i>wernalizacja</i> i <i>fotoperiodyzm</i></p> <p>☐ charakteryzuje rośliny krótkiego dnia (RKD), rośliny długiego dnia (RDD) i rośliny neutralne (RN)</p>	<p>roślin monokarpicznych i polikarpicznych</p>
3	Regulatory wzrostu i rozwoju roślin	☐ wymienia charakterystyczne cechy fitohormonów	☐ definiuje pojęcie <i>fitohormony</i>	☐ charakteryzuje miejsce syntetyzowania	☐ analizuje wykres przedstawiający wpływ stężenia auksyn na wzrost	

		☐ wymienia pięć głównych grup fitohormonów ☐ wymienia najważniejsze funkcje auksyn, giberelin, cytokinin, inhibitorów wzrostu i etylenu	☐ podaje przykłady wykorzystania fitohormonów rolnictwie i ogrodnictwie	auksyn oraz wpływ auksyn na procesy wzrostu i rozwoju roślin ☐ charakteryzuje wpływ giberelin i cytokinin na procesy wzrostu i rozwoju roślin ☐ wyjaśnia wpływ inhibitorów wzrostu na kiełkowanie nasion i reakcje obronne roślin ☐ wyjaśnia wpływ etylenu na dojrzewanie owoców i zrzucanie liści	korzeni i łodygi ☐ porównuje wpływ auksyn i giberelin na rośliny ☐ porównuje wpływ stężenia auksyn i cytokinin na wzrost i rozwój tkanek roślinnych ☐ określa rolę fitohormonów mających znaczenie w uruchamianiu reakcji obronnych roślin poddanych działaniu czynników stresowych
4	Reakcje roślin na bodźce	☐ wyróżnia typy ruchów roślin oraz podaje ich przykłady ☐ wyjaśnia różnicę między tropizmami a nastiami	☐ wyjaśnia mechanizm powstawania ruchów wzrostowych i turgorowych	☐ wyróżnia rodzaje tropizmów i nastii w zależności od rodzaju bodźca zewnętrznego ☐ omawia rodzaje tropizmów ☐ wyjaśnia przyczynę	☐ uzasadnia różnicę między tropizmem dodatnim a tropizmem ujemnym ☐ wyjaśnia znaczenie auksyn w reakcjach ruchowych roślin ☐ planuje doświadczenie, którego celem jest zbadanie geotropizmu korzenia i pędu

					odmiennej reakcji korzenia i łodygi na działanie siły grawitacyjnej ☐ omawia przykłady nastii	☐ uzasadnia, że nastie mogą mieć charakter ruchów turgorowych i wzrostowych
Różnorodność bezkręgowców	1	Kryteria klasyfikacji zwierząt	☐ klasyfikuje i podaje przykłady zwierząt na podstawie następujących kryteriów: wykształcenie tkanek, rodzaj symetrii, liczba listków zarodkowych, występowanie lub brak wtórnej jamy ciała, przekształcenie się prągnięty, sposób bruzdkowania i powstawanie mezodermy	☐ wymienia etapy rozwoju zarodkowego u zwierząt ☐ definiuje pojęcia: <i>zwierzęta dwuwarstwowe</i> i <i>zwierzęta trójwarstwowe</i> , <i>zwierzęta pierwousty</i> i <i>zwierzęta wtórousty</i>	☐ uzasadnia związek między symetrią ciała a budową zwierzęcia i trybem życia ☐ charakteryzuje przebieg i efekty bruzdkowania ☐ wyjaśnia, w jaki sposób powstaje otwór gębowy, odbytowy i mezoderma u zwierząt pierwoustych i wtóroustych	☐ charakteryzuje zwierzęta acelomatyczne, pseudocelomatyczne i celomatyczne ☐ klasyfikuje zwierzęta celomatyczne ze względu na rodzaj segmentacji i obecność lub brak struny grzbietowej
	2	Gąbki – zwierzęta beztkankowe	☐ omawia środowisko i tryb życia gąbek ☐ charakteryzuje podstawowe czynności życiowe gąbek omawia znaczenie	☐ omawia bezpłciowy i płciowy sposób rozmnażania się gąbek ☐ przedstawia	☐ wyjaśnia, na czym polegają totipotencjalne właściwości komórek i określa ich znaczenie w	☐ porównuje typy budowy ciała gąbek ☐ określa rolę komórek kołnierzykowatych ☐ omawia budowę ściany ciała gąbek

			gąbek	ogólny plan budowy gąbki	życiu gąbek ☐ wymienia gromady zaliczane do typu gąbek wraz z przykładami ich przedstawicieli	☐ charakteryzuje poszczególne gromady gąbek
3	Tkanki zwierzęce – budowa i funkcja	☐ klasyfikuje tkanki zwierzęce ☐ omawia budowę i rolę tkanki nabłonkowej ☐ omawia budowę i funkcje tkanki łącznej ☐ omawia budowę tkanki chrzęstnej i kostnej ☐ charakteryzuje budowę i funkcje osocza oraz elementów morfotycznych krwi ☐ omawia ogólne cechy budowy tkanki mięśniowej ☐ omawia budowę i rolę elementów tkanki nerwowej nazywa poziomy organizacji budowy	☐ rozpoznaje poszczególne rodzaje tkanek zwierzęcych ☐ dzieli tkanki nabłonkowe na podstawie liczby warstw komórek, kształtu komórek i pełnionych funkcji ☐ wymienia funkcje gruczołów ☐ wyjaśnia kryteria podziału tkanki łącznej ☐ wymienia przykłady tkanek łącznych właściwych, podporowych i płynnych ☐ definiuje	☐ rysuje tkanki zwierzęce ☐ charakteryzuje nabłonki pod względem budowy, roli i miejsca występowania ☐ charakteryzuje pod względem budowy, roli i występowania tkanki łączne właściwe ☐ porównuje rodzaje tkanek chrzęstnych i kostnych pod względem budowy i miejsca występowania ☐ porównuje pod względem budowy i	☐ określa pochodzenie poszczególnych rodzajów tkanek ☐ klasyfikuje gruczoły ☐ wymienia cechy charakterystyczne i funkcje limfy i hemolimfy ☐ omawia sposób przekazywania impulsu nerwowego ☐ wymienia funkcje komórek glejowych	

		<p>ciała zwierząt</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia układy narządów budujących ciała zwierząt 	<p>pojęcia: <i>narząd, układ narządów</i></p>	<p>sposobu funkcjonowania tkankę mięśniową gładką, poprzecznie prążkowaną serca oraz poprzecznie prążkowaną szkieletową</p>	
4	<p>Parzydełkowce – tkankowe zwierzęta dwuwarstwowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje środowisko i tryb życia parzydełkowców ☐ charakteryzuje ogólną budowę ciała parzydełkowców ☐ omawia sposób odżywiania się parzydełkowców ☐ omawia znaczenie parzydełkowców 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ nazywa typ układu nerwowego parzydełkowców i omawia jego budowę ☐ omawia sposób wykonywania ruchów i przemieszczania się parzydełkowców ☐ charakteryzuje sposoby rozmnażania się parzydełkowców 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje budowę polipa z budową meduzy ☐ wymienia funkcje i miejsca występowania poszczególnych rodzajów komórek ciała parzydełkowców ☐ charakteryzuje budowę ściany ciała parzydełkowca ☐ omawia przemianę pokoleń u parzydełkowców na przykładzie chełbi modrej ☐ wymienia przykładowych 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wskazuje podobieństwa i różnice między wewnętrzną a zewnętrzną ścianą ciała u parzydełkowca ☐ omawia budowę i znaczenie parzydełek ☐ definiuje pojęcie <i>ciałka brzeżne (ropalia)</i> ☐ charakteryzuje gromady parzydełkowców ☐ wyjaśnia rolę koralowców w tworzeniu raf koralowych

					przedstawiciele gromad	
5	Płazińce – zwierzęta spłaszczone grzbieto-brzusznie	☐ wymienia wspólne cechy wszystkich przedstawicieli płazińców ☐ omawia budowę wewnętrzną płazińców ☐ omawia sposoby odżywiania się płazińców ☐ wyjaśnia, w jaki sposób u płazińców zachodzi wymiana gazowa i transport substancji ☐ wymienia przykłady adaptacji płazińców do pasożytniczego trybu życia ☐ omawia znaczenie płazińców	☐ definiuje pojęcia: <i>żywiciel pośredni, żywiciel ostateczny, obojnak, zapłodnienie krzyżowe</i> ☐ wymienia gatunki pasożytnicze płazińców, które mogą stanowić zagrożenie dla zdrowia lub życia człowieka ☐ proponuje działania profilaktyczne mające na celu zmniejszenie prawdopodobieństwa zarażenia człowieka płazińcami pasożytniczymi	☐ omawia budowę worka powłokowo-mięśniowego ☐ omawia budowę morfologiczną płazińców ☐ omawia budowę układu pokarmowego płazińców ☐ nazywa typ układu nerwowego płazińców i omawia jego budowę ☐ omawia budowę i funkcje układu wydalniczego płazińców ☐ omawia budowę układu rozrodczego płazińców ☐ charakteryzuje cykl rozwojowy tasiemca nieuzbrojonego, bruzdogłowca	☐ definiuje pojęcia: <i>rabdity, statocysty</i> ☐ wymienia gromady płazińców ☐ charakteryzuje gromady płazińców	

					szerokiego i motylicy wątrobowej	
6	Nicienie – zwierzęta o obłym, nieczłonowanym ciele	☐ omawia ogólny plan budowy ciała nicieni ☐ charakteryzuje tryb życia nicieni ☐ wymienia cechy charakterystyczne budowy nicieni ☐ charakteryzuje podstawowe czynności życiowe nicieni ☐ omawia znaczenie nicieni	☐ proponuje działania profilaktyczne mające na celu zmniejszenie prawdopodobieństwa zarażenia człowieka nicieniami pasożytniczymi	☐ omawia pokrycie ciała u nicieni ☐ omawia budowę układu pokarmowego i sposób trawienia nicieni ☐ wyjaśnia, w jaki sposób zachodzi wymiana gazowa i transport substancji u nicieni ☐ omawia budowę układu wydalniczego i nerwowego nicieni ☐ omawia sposób rozmnażania się i rozwoju nicieni ☐ charakteryzuje cykl rozwojowy glisty ludzkiej i włośnia krętego	☐ definiuje pojęcie: <i>linienie, oskórek</i> ☐ wymienia i charakteryzuje nicienie pasożytnicze roślin, zwierząt i człowieka oraz nicienie niepasożytnicze ☐ wskazuje przystosowania nicieni do pasożytnictwa	
7	Pierścienice –	☐ charakteryzuje tryb	☐ omawia	☐ wyjaśnia różnicę	☐ omawia budowę	

	bezkregowce o wyraźnej metamerii	<p>życia pierścienic</p> ☐ wymienia cechy budowy anatomicznej wspólne dla wszystkich pierścienic	<p>budowę układu pokarmowego pierścienic</p> ☐ wyjaśnia, w jaki sposób u pierścienic zachodzi wymiana gazowa	<p>między metamerią homonomiczną a heteronomiczną</p> ☐ wymienia funkcje parapodiów	<p>morfologiczną odcinka głowowego ciała nereidy</p> ☐ omawia budowę morfologiczną parapodium nereidy
		<p>☐ przedstawia ogólną budowę ciała pierścienic</p> ☐ omawia wewnętrzną budowę ciała pierścienic na przykładzie dżdżownicy	<p>☐ omawia budowę układu krwionośnego i nerwowego u pierścienic</p> ☐ charakteryzuje budowę i funkcje układu wydalniczego pierścienic	<p>☐ omawia pokrycie ciała u pierścienic</p> ☐ wskazuje podobieństwa i różnice w rozmnażaniu się wieloszczetów, skąposzczetów i pijawek	<p>☐ wymienia barwniki oddechowe pierścienic i barwy, jakie nadają krwi</p> ☐ wyjaśnia rolę komórek chloragogenowych
		<p>☐ omawia znaczenie adaptacyjnym do pasożytniczego trybu życia</p> ☐ omawia znaczenie pierścienic	<p>☐ omawia sposób rozmnażania się pierścienic</p>	<p>☐ wyjaśnia znaczenie siodełka u skąposzczetów i pijawek</p> ☐ wymienia przedstawicieli wieloszczetów, skąposzczetów i pijawek	<p>☐ charakteryzuje gromady należące do pierścienic</p>
8	Stawonogi – zwierzęta o członowanych odnóżach	☐ wymienia i charakteryzuje środowiska, w których żyją stawonogi	☐ wymienia typy aparatów gębowych owadów i podaje	☐ porównuje budowę morfologiczną i anatomiczną	☐ definiuje pojęcia: <i>miksocel</i> , <i>hemolimfa</i> ☐ omawia różnorodność budowy skrzydeł owadów

		<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia wspólne cechy budowy morfologicznej i anatomicznej stawonogów ☐ charakteryzuje narządy wymiany gazowej stawonogów ☐ wymienia typy gruczołów wydalniczych ☐ omawia przebieg rozwoju złożonego z przeobrażeniem niepełnym i pełnym ☐ omawia znaczenie stawonogów 	<p>przykłady owadów, u których one występują</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia typy odnóży owadów i podaje przykłady owadów, u których one występują ☐ definiuje pojęcia: <i>przeobrażenie zupełne, przeobrażenie niepełne, imago, poczwarka</i> 	<p>skorupiaków, pajęczaków i owadów</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę układu pokarmowego stawonogów ☐ porównuje budowę narządów oddechowych stawonogów żyjących w wodzie i na lądzie ☐ omawia sposób działania otwartego układu krwionośnego ☐ porównuje stawonogi wodne i lądowe pod względem budowy narządów wydalniczych oraz usuwanych produktów przemiany materii ☐ przedstawia budowę 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ uzasadnia, że stawonogi przystosowały się do pobierania różnorodnego pokarmu ☐ wyjaśnia rolę ostii w sercu ☐ omawia budowę oka złożonego ☐ wyjaśnia rolę narządów tympanalnych ☐ wyjaśnia rolę pokładelka ☐ porównuje skorupiaki, szczękoczułkowce i tchawkowce ☐ wymienia przystosowania stawonogów do życia w różnorodnych typach środowisk
--	--	--	--	--	--

					<p>łańcuszkowego układu nerwowego typowego dla większości stawonogów</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega partenogeneza ☐ charakteryzuje skorupiaki, szczękoczułkowce oraz tchawkowe i podaje ich przedstawicieli 	
9	<p>Mięczaki – zwierzęta o miękkim niesegmentowanym ciele</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje środowisko życia mięczaków ☐ przedstawia ogólną budowę ciała mięczaków na przykładzie ślimaka ☐ wymienia cechy budowy charakterystyczne dla wszystkich przedstawicieli mięczaków ☐ omawia znaczenie 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę układu pokarmowego mięczaków i sposoby pobierania przez nie pokarmu ☐ charakteryzuje budowę i sposób funkcjonowania narządów oddechowych u mięczaków zasiedlających 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia budowę i funkcje muszli u mięczaków ☐ wyjaśnia, w jaki sposób zachodzi przepływ krwi w układzie krwionośnym mięczaków ☐ omawia budowę układu krwionośnego głowonogów ☐ omawia budowę 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje budowę zewnętrzną i budowę muszli u poszczególnych gromad mięczaków ☐ charakteryzuje gromady mięczaków oraz wskazuje charakterystyczne cechy budowy morfologicznej umożliwiające ich identyfikację ☐ wymienia przykłady gatunków należących do poszczególnych gromad 	

			mięczaków	środowiska wodne i lądowe ☐ charakteryzuje rozmnażanie się mięczaków	układu nerwowego ☐ omawia wydalanie i osmoregulację u mięczaków ☐ uzasadnia twierdzenie, że głowonogi są mięczakami o najwyższym stopniu złożoności budowy	
10	Szkarłupnie – bezkręgowce zwierzęta wtórouste	☐ charakteryzuje środowisko i tryb życia szkarłupni ☐ omawia znaczenie szkarłupni w przyrodzie i życiu człowieka	☐ wymienia funkcje układu wodnego (ambulakralnego) ☐ przedstawia ogólną budowę ciała szkarłupni ☐ omawia czynności życiowe szkarłupni	☐ omawia budowę wewnętrzną szkarłupni na przykładzie rozgwiazdy ☐ omawia sposób odżywiania się i budowę układu pokarmowego szkarłupni ☐ wyjaśnia, w jaki sposób zachodzi wymiana gazowa, transport substancji oraz wydalanie i osmoregulacja u	☐ charakteryzuje budowę układu nerwowego szkarłupni ☐ omawia sposób rozmnażania się szkarłupni ☐ wymienia gromady szkarłupni i przykładowych przedstawicieli ☐ porównuje budowę morfologiczną liliowców, rozgwiazd, wężowideł, jeżowców i strzykw	

					szkarłupni ☐ omawia budowę układu wodnego (ambulakralnego) ☐ uzasadnia, iż szkarłupnie są nietypowymi bezkręgowcami	
Różnorodność strunowców	1	Charakterystyka strunowców. Strunowce niższe	☐ wymienia pięć najważniejszych cech strunowców ☐ wymienia podtypy strunowców ☐ przedstawia drzewo rodowe strunowców ☐ porównuje plan budowy bezkręgowców i strunowców	☐ charakteryzuje środowisko i tryb życia przedstawicieli strunowców niższych na przykładzie lancetnika ☐ wskazuje w budowie lancetnika charakterystyczne cechy strunowców	☐ omawia zewnętrzną i wewnętrzną budowę ciała oraz funkcje życiowe bezczaszkowców na przykładzie lancetnika ☐ omawia zewnętrzną i wewnętrzną budowę ciała oraz funkcje życiowe osłonic na przykładzie zachwy	☐ analizuje drzewo rodowe strunowców ☐ definiuje pojęcie <i>strunowce niższe</i>
	2	Cechy charakterystyczne kręgowców	☐ wymienia wspólne cechy wszystkich kręgowców ☐ charakteryzuje	☐ wymienia grupy biologiczne kręgowców ☐ wymienia cechy	☐ porównuje budowę przednercza, pranercza i zanercza	☐ omawia etapy ewolucji łuków skrzelowych u kręgowców ☐ wymienia cechy

		<p>pokrycie ciała kręgowców, uwzględniając budowę oraz funkcje, jakie pełni naskórek i skóra właściwa</p> <p>☐ przedstawia plan budowy szkieletu osiowego i szkieletu kończyn u kręgowców</p> <p>☐ wymienia odcinki układu pokarmowego kręgowców</p> <p>☐ charakteryzuje rodzaje narządów wymiany gazowej u kręgowców</p> <p>☐ omawia budowę ośrodkowego i obwodowego układu nerwowego kręgowców</p> <p>☐ wyjaśnia znaczenie narządów zmysłów kręgowców</p> <p>☐ charakteryzuje budowę układu wydalniczego,</p>	<p>charakterystyczne dla wszystkich kręgloustych</p>	<p>☐ porównuje sposoby rozmnażania się i rozwoju kręglowców</p> <p>☐ omawia budowę wewnętrzną i charakteryzuje podstawowe czynności życiowe kręglowców na przykładzie minoga</p>	<p>kręglowców świadczące o tym, że są najprymitywniejszymi kręglowcami</p>
--	--	---	--	--	--

			krwionośnego i rozrodczego kręgowców			
3	Ryby – żuchwowce pierwotnie wodne	☐ wymienia cechy charakterystyczne dla ryb ☐ omawia ogólną budowę ciała ryby ☐ charakteryzuje pokrycie ciała ryb, wskazując te cechy, które stanowią przystosowanie do życia w wodzie ☐ przedstawia budowę układu krwionośnego ryb ☐ charakteryzuje sposób rozmnażania się ryb ☐ wymienia przystosowania ryb do życia w środowisku wodnym ☐ omawia znaczenie ryb	☐ wymienia płetwy parzyste i nieparzyste oraz ich funkcje ☐ wyjaśnia mechanizm wymiany gazowej u ryb ☐ definiuje pojęcia: <i>tarło, ikra</i> ☐ podaje przykłady potwierdzające, że pokrój ciała ryby odbiegający od typowego dla nich wzorca wynika z adaptacji do życia w różnych warunkach środowiska wodnego	☐ omawia budowę układu szkieletowego ryb ☐ omawia elementy budowy układu pokarmowego ryb ☐ wyjaśnia znaczenie i działanie pęcherza pławnego ☐ omawia budowę skrzelu ryby ☐ omawia budowę układu nerwowego ryb ☐ charakteryzuje narządy zmysłów u ryb ☐ wyjaśnia znaczenie linii nabocznej ☐ wyjaśnia, na jakiej zasadzie u ryb chrzęstnoszkieletow	☐ charakteryzuje rodzaje łusek ☐ definiuje pojęcie <i>serce żylne</i> ☐ przedstawia budowę mózgowia u ryby kostnoszkieletowej ☐ charakteryzuje podgromady ryb ☐ wymienia przedstawicieli poszczególnych podgromad ☐ wskazuje zagrożenia ze strony działalności człowieka dla bioróżnorodności ryb ☐ proponuje działania mające na celu ochronę zróżnicowania gatunkowego ryb	

					<p>ych, ryb kostnoszkieletowych słonowodnych i kostnoszkieletowych słodkowodnych odbywa się wydalanie i osmoregulacja</p> <p>☐ omawia przystosowania ryb w budowie do życia w wodzie</p>	
4	Płazy – kręgowce dwuśrodowiskowe	<p>☐ charakteryzuje środowisko życia płazów</p> <p>☐ przedstawia budowę i funkcje skóry płazów</p> <p>☐ omawia budowę układu krwionośnego płazów</p> <p>☐ charakteryzuje rozmnażanie się płazów</p> <p>☐ wymienia przystosowania płazów do życia w środowisku wodno-łądowym</p>	<p>☐ charakteryzuje funkcjonowanie narządów wymiany gazowej u dorosłych płazów i ich larw</p> <p>☐ charakteryzuje rozwój płazów bezogonowych na przykładzie żaby</p> <p>☐ definiuje pojęcia: <i>skrzek, kijanka</i></p>	<p>☐ omawia cechy budowy i funkcje szkieletu płazów na przykładzie szkieletu żaby</p> <p>☐ charakteryzuje budowę układu pokarmowego i sposób odżywiania się płazów</p> <p>☐ omawia budowę układu oddechowego płazów</p> <p>☐ charakteryzuje</p>	<p>☐ wyjaśnia mechanizm wentylacji płuc u żaby</p> <p>☐ wyjaśnia związek między pojawieniem się narządu wymiany gazowej w postaci płuc a modyfikacją budowy układu krwionośnego u płazów</p> <p>☐ analizuje modyfikacje budowy i czynności wybranych narządów zmysłów u płazów związane z ich funkcjonowaniem w warunkach środowiska lądowego</p>	

		☐ omawia znaczenie płazów		budowę układu nerwowego płazów ☐ wyjaśnia znaczenie poszczególnych narządów zmysłów ☐ omawia proces wydalania u płazów ☐ wymienia charakterystyczne cechy budowy i trybu życia kijanek ☐ wskazuje zagrożenia dla różnorodności i liczebności płazów ☐ proponuje działania mające na celu ochronę płazów	☐ porównuje rozwój płazów bezogonowych, ogoniastych i beznogich ☐ uzasadnia znaczenie budowy poszczególnych narządów i układów narządów w przystosowaniu do życia w środowisku wodno-ładowym ☐ charakteryzuje rzędy płazów ☐ wymienia przedstawicieli poszczególnych rzędów płazów
5	Gady – pierwsze owodniowce	☐ charakteryzuje środowisko życia gadów ☐ charakteryzuje sposób odżywiania się gadów ☐ przedstawia budowę układu krwionośnego	☐ wymienia cechy pokrycia ciała gadów, które stanowią adaptacje do życia w środowisku lądowym ☐ przedstawia	☐ wskazuje kryterium, na podstawie którego została utworzona systematyka gadów ☐ wskazuje zagrożenia dla różnorodności i	☐ wyjaśnia rolę częściowej przegrody występującej w komorze serca u większości gadów ☐ omawia proces wentylacji płuc u gadów ☐ porównuje proces wydalania u gadów żyjących

		<p>gadów</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia sposób rozmnażania się i rozwoju gadów ☐ wymienia przystosowania w budowie gadów będące adaptacją do życia na lądzie ☐ omawia znaczenie gadów 	<p>cechy budowy oraz funkcje szkieletu gadów na przykładzie jaszczurki</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje budowę i czynności mózgowia i narządów zmysłów gadów ☐ omawia budowę układu wydalniczego gadów 	<p>liczebności gadów</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ proponuje działania mające na celu ochronę gadów 	<p>na lądzie i w wodzie</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ uzasadnia, że sposób rozmnażania i rozwoju gadów stanowi adaptację do życia na lądzie ☐ wymienia funkcje poszczególnych błon płodowych u gadów ☐ uzasadnia znaczenie budowy poszczególnych narządów i układów narządów w przystosowaniu do życia gadów na lądzie ☐ charakteryzuje podgromady gadów ☐ wymienia przykładowych przedstawicieli podgromad
6	Ptaki – latające zwierzęta pokryte piórami	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje środowisko życia ptaków ☐ omawia ogólną budowę ciała ptaków ☐ charakteryzuje pokrycie ciała ptaków ☐ charakteryzuje budowę układu pokarmowego i sposoby odżywiania 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę pióra konturowego ☐ charakteryzuje narządy zmysłów ptaków ☐ omawia budowę jaja ptaków i podaje funkcje elementów 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę szkieletu ptaka na przykładzie gęsi ☐ przedstawia budowę skrzydła ptaka ☐ wyjaśnia mechanizm podwójnego oddychania występujący u 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia rolę gruczołu kuprowego ☐ wymienia typy piór ptaków oraz ich funkcje ☐ wyjaśnia, na czym polega pierzenie się ptaków ☐ omawia rozmieszczenie i funkcje worków powietrznych u ptaków ☐ wyjaśnia znaczenie układów oddechowego i

		<p>się ptaków</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę układów: krwionośnego, oddechowego i rozrodczego ptaków ☐ charakteryzuje rozmnażanie się ptaków ☐ wymienia cechy budowy morfologicznej, anatomicznej i cechy fizjologiczne będące przystosowaniami ptaków do lotu ☐ omawia znaczenie ptaków 	<p>budowy</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje gniazdowniki z zagniazdownikami 	<p>ptaków</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia schemat budowy mózgowia ptaków ☐ charakteryzuje budowę i funkcjonowanie układu wydalniczego ptaków ☐ analizuje cechy budowy morfologicznej, anatomicznej i cechy fizjologiczne będące adaptacją ptaków do lotu ☐ wskazuje zagrożenia dla różnorodności i liczebności ptaków ☐ proponuje działania mające na celu ochronę ptaków 	<p>krwionośnego w utrzymaniu stałocieplności u ptaków</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia zjawisko wędrówek ptaków ☐ charakteryzuje podgromady i nadrzędy ptaków ☐ wymienia przykładowe gatunki wybranych grup systematycznych
7	Ssaki – kręgowce wszechstronne i ekspansywne	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje środowisko życia ssaków 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia rodzaje i funkcje wytworów 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę szkieletu ssaków ☐ omawia schemat 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega specjalizacja uzębienia ssaków

		☐ wymienia cechy charakterystyczne dla ssaków ☐ charakteryzuje pokrycie ciała ssaków ☐ omawia budowę układu pokarmowego ssaków i rolę poszczególnych narządów ☐ charakteryzuje budowę układu oddechowego ssaków i rolę poszczególnych narządów ☐ przedstawia budowę układu krwionośnego ssaków i sposób przepływu krwi ☐ omawia budowę układu wydalniczego oraz sposób wydalania i osmoregulacji u ssaków ☐ omawia sposób rozrodu ssaków ☐ omawia znaczenie ssaków	naskórka ssaków ☐ charakteryzuje mechanizmy służące utrzymaniu stałej temperatury ciała u ssaków ☐ wyjaśnia znaczenie łożyska i pępowiny	budowy mózgowia ssaków ☐ charakteryzuje narządy zmysłów ssaków ☐ porównuje sposoby rozmnażania się stekowców, torbaczy i łożyskowców ☐ wskazuje zagrożenia dla różnorodności i liczebności ssaków ☐ proponuje działania mające na celu ochronę ssaków	☐ porównuje budowę przewodu pokarmowego ssaków mięsożernych i roślinożernych ☐ wyjaśnia, na czym polega echolokacja ☐ charakteryzuje poszczególne podgromady ssaków ☐ wymienia przedstawicieli poszczególnych podgromad ssaków
--	--	---	--	---	---

Funkcjonowanie zwierząt	1	Ochrona ciała zwierząt. Symetria ciała	☐ definiuje pojęcie <i>powłoka ciała</i> ☐ wymienia funkcje powłoki ciała u zwierząt ☐ charakteryzuje budowę powłoki ciała u bezkręgowców ☐ charakteryzuje budowę powłoki ciała strunowców ☐ wyjaśnia, dlaczego zwierzęta osiadłe lub mało ruchliwe mają promienistą symetrię ciała ☐ wymienia korzyści posiadania dwubocznej symetrii ciała	☐ wyjaśnia znaczenie nabłonka syncyotialnego u płazińców pasożytniczych ☐ wyjaśnia znaczenie szkieletu zewnętrznego u stawonogów ☐ wyjaśnia znaczenie muszli u mięczaków ☐ omawia budowę skóry kręgowców	☐ wskazuje różnice w budowie powłoki ciała u bezkręgowców ☐ wskazuje różnice w budowie powłoki ciała u kręgowców ☐ wymienia wytwory naskórka i skóry właściwej u kręgowców ☐ uzasadnia związek między symetrią ciała zwierząt a ich trybem życia ☐ wymienia płaszczyzny przekroju ciała zwierząt o dwubocznej symetrii ciała	☐ uzasadnia związek między funkcją powłoki ciała a środowiskiem życia zwierząt ☐ analizuje związek budowy powłoki ciała zwierząt z pełnioną funkcją
	2	Ruch zwierząt	☐ wyjaśnia różnicę między ruchem rzęskowym a ruchem mięśniowym ☐ wymienia zwierzęta poruszające się ruchem	☐ wyjaśnia zasadę skurczu mięśnia ☐ wyjaśnia znaczenie mięśni poprzecznie-prążkowanych	☐ porównuje ruch bez przemieszczania się z ruchem lokomotorycznym ☐ omawia budowę układu wodnego	☐ wymienia białka motoryczne ☐ wyjaśnia rolę białek motorycznych ☐ omawia budowę rzęsek i komórek kołnierzykowych

		<p>rzęskowym i mięśniowym</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia przykłady ruchu bez przemieszczania się i ruchu lokomotorycznego u wybranych zwierząt ☐ wymienia narządy lokomotoryczne u wybranych grup zwierząt ☐ wymienia rodzaje ruchu u wybranych grup zwierząt w środowisku wodnym i lądowym 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ określa znaczenie szkieletu zewnętrznego i wewnętrznego ☐ omawia przystosowania anatomiczne, morfologiczne i fizjologiczne zwierząt do życia w środowisku wodnym i lądowym 	<p>(ambulakralnego) szkarłupni</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje szkielet zewnętrzny ze szkieletem wewnętrznym ☐ uzasadnia związek między sposobem poruszania się zwierząt a środowiskiem życia ☐ wyjaśnia różnicę między lotem biernym a lotem czynnym 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia rolę filamentów aktynowych i miozynowych ☐ definiuje pojęcie <i>szkielet hydrauliczny</i> ☐ omawia etapy ruchu lokomotorycznego na przykładzie dżdżownicy ☐ porównuje warunki życia w wodzie, powietrzu i na lądzie
3	Odżywianie się zwierząt	<ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>organizmy cudzożywne (heterotroficzne)</i>, <i>trawienie</i> ☐ wyjaśnia, na czym polega trawienie wewnątrzkomórkowe i zewnątrzkomórkowe ☐ omawia plan budowy układu pokarmowego 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ klasyfikuje zwierzęta ze względu na wielkość pobieranego pokarmu, zróżnicowanie pokarmu, rodzaj pożywienia i sposób jego zdobywania oraz 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia różnice między trawieniem wewnątrzkomórkowym a trawieniem zewnątrzkomórkowym ☐ uzasadnia związek między budową układu pokarmowego a trybem życia 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę żołądka przeżuwaczy ☐ uzasadnia różnice w budowie przewodu pokarmowego roślinożercy i drapieżnika ☐ omawia modyfikacje układu pokarmowego w rozwoju ewolucyjnym u zwierząt

		<p>heterotrofów</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje przewód pokarmowy roślinożercy i drapieżnika ☐ wyjaśnia znaczenie endosymbiontów w trawieniu pokarmu 	<p>podaje przykłady zwierząt do każdej klasyfikacji</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega modyfikacja układu pokarmowego w rozwoju ewolucyjnym zwierząt ☐ omawia etapy trawienia pokarmu 	<p>zwierzęcia i stopniem rozwoju ewolucyjnego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia rolę poszczególnych narządów układu pokarmowego heterotrofów 	
4	Wymiana gazowa zwierząt	<ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>oddychanie komórkowe, wymiana gazowa, dyfuzja, ciśnienie cząsteczkowe</i> ☐ omawia etapy wymiany gazowej ☐ wymienia narządy wymiany gazowej u zwierząt wodnych i lądowych oraz podaje przykłady organizmów 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia warunki zachodzenia dyfuzji ☐ wyjaśnia, na czym polega związek między wymianą gazową a dyfuzją ☐ porównuje budowę płuc kręgowców 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje warunki wymiany gazowej w wodzie i powietrzu, uwzględniając wady i zalety tych środowisk ☐ porównuje wymianę gazową zewnętrzną z wymianą gazową wewnętrzną ☐ omawia sposoby wymiany gazowej ☐ charakteryzuje 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje ciśnienie parcjalne tlenu i dwutlenku węgla w ośrodkach biorących udział w wymianie gazowej ☐ uzasadnia związek między sposobem wymiany gazowej a wielkością i trybem życia zwierząt ☐ wyjaśnia, na czym polega zasada przeciwprądów u ryb ☐ omawia działanie wieczek skrzelowych u ryb ☐ wyjaśnia różnicę między płucami dyfuzyjnymi a

					budowę i funkcjonowanie narządów wymiany gazowej u zwierząt wodnych i lądowych	płucami wentylowanymi
5	Transport u zwierząt	☐ wymienia rodzaje płynów ciała będących nośnikami substancji w organizmach zwierząt ☐ omawia ogólną budowę układu krwionośnego ☐ wymienia funkcje układu krwionośnego ☐ wymienia rodzaje naczyń krwionośnych i ich funkcje ☐ omawia budowę serca kręgowców	☐ rozróżnia transport wewnątrzkomórkowy i zewnątrzkomórkowy ☐ wymienia rodzaje barwników oddechowych i przykłady grup, zwierząt, u których występują ☐ porównuje układ krwionośny otwarty z układem krwionośnym zamkniętym ☐ wymienia grupy zwierząt, u których występuje otwarty lub	☐ charakteryzuje płyny ciała będące nośnikami substancji w organizmach zwierząt ☐ charakteryzuje barwniki oddechowe ☐ omawia transport substancji u bezkręgowców i kręgowców ☐ porównuje budowę układów krwionośnych kręgowców ☐ porównuje budowę serca kręgowców	☐ uzasadnia związek między rozmiarami ciała zwierząt i tempem metabolizmu a sposobem transportu substancji ☐ porównuje budowę układów krwionośnych bezkręgowców	

				zamknięty układ krwionośny		
6	Reagowanie zwierząt na bodźce	☐ definiuje pojęcia: <i>receptor, odruch, neuron, hormon</i> ☐ klasyfikuje receptory ze względu na rodzaj docierającego bodźca ☐ wymienia pięć rodzajów zmysłów u zwierząt ☐ omawia budowę i funkcje poszczególnych elementów mózgowia kręgowców ☐ omawia znaczenie układu hormonalnego zwierząt	☐ charakteryzuje narządy zmysłów zwierząt pod względem budowy i funkcji ☐ nazywa układy nerwowe bezkręgowców i wymienia ich cechy ☐ porównuje odruchy bezwarunkowe i warunkowe ☐ charakteryzuje budowę układu nerwowego strunowców ☐ rozróżnia ośrodkowy i obwodowy układ nerwowy u kręgowców	☐ klasyfikuje receptory ze względu na pochodzenie bodźców oraz budowę receptora ☐ omawia kolejne etapy ewolucji oka ☐ porównuje układy nerwowe bezkręgowców ☐ wyjaśnia, na czym polega proces cefalizacji ☐ porównuje budowę mózgowia kręgowców ☐ omawia regulację hormonalną zwierząt na przykładzie linienia owadów	☐ omawia budowę oka złożonego stawonogów ☐ wyjaśnia, dlaczego większość narządów zmysłów znajduje się w przedniej części ciała zwierząt ☐ wymienia czynniki mające wpływ na budowę i stopień zaawansowania układu nerwowego ☐ analizuje kolejne etapy ewolucji układu nerwowego bezkręgowców	
7	Osmoregulacja i wydalanie	☐ definiuje pojęcia: <i>osmoregulacja,</i>	☐ omawia mechanizm	☐ wyjaśnia, w jaki sposób zachodzi	☐ porównuje warunki życia na lądzie i w wodzie pod	

		<p>wydalanie</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia produkty przemiany materii ☐ definiuje pojęcia: <i>zwierzęta amonioteliczne, ureoteliczne, urykoteliczne</i> ☐ wymienia narządy wydalnicze u bezkręgowców i strunowców 	<p>osmoregulacji u zwierząt lądowych i wodnych</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia drogi usuwania produktów przemiany materii 	<p>osmoregulacja u zwierząt izoosmotycznych, hiperosmotycznych i hipoosmotycznych</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia grupy zwierząt i rodzaje produktów przemian azotowych ☐ porównuje produkty przemian oraz warunki środowiskowe, w jakich żyją zwierzęta amonioteliczne, ureoteliczne i urykoteliczne ☐ charakteryzuje budowę narządów wydalniczych bezkręgowców i strunowców 	<p>kątem utrzymania równowagi wodno-mineralnej</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ uzasadnia związek między rodzajem wydalanych produktów, a trybem życia zwierząt
8	Rozmnażanie i rozwój zwierząt	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega rozmnażanie bezpłciowe i płciowe zwierząt 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ określa wady i zalety rozmnażania bezpłciowego 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje sposoby rozmnażania bezpłciowego 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje rozmnażanie bezpłciowe i płciowe ☐ wymienia przykłady zwierząt będących

		<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia sposoby rozmnażania bezpłciowego i podaje przykłady grup zwierząt, u których one występują ☐ definiuje pojęcia: <i>rozdzielнопłciowość</i>, <i>obojnactwo</i> (<i>hermafrodytyzm</i>), <i>dymorfizm płciowy</i> ☐ wyjaśnia różnicę między zaplemnieniem a zapłodnieniem ☐ wymienia kolejne etapy rozwoju zarodkowego organizmu 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje zapłodnienie zewnętrzne z zapłodnieniem wewnętrznym ☐ definiuje pojęcie <i>ontogeneza</i> ☐ charakteryzuje okresy rozwoju pozazarodkowego ☐ wymienia przykłady zwierząt o rozwoju prostym i złożonym ☐ charakteryzuje zwierzęta jajorodne, jajożyworodne i żyworodne oraz podaje ich przykłady 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, dlaczego u pasożytów wewnętrznych i zwierząt mało ruchliwych występuje obojnactwo ☐ wyjaśnia, na czym polega zapłodnienie krzyżowe i samozapłodnienie oraz podaje przykłady zwierząt, u których zachodzą te procesy ☐ wyjaśnia, na czym polega partenogeneza (dzieworództwo) i heterogonia ☐ charakteryzuje kolejne etapy rozwoju zarodkowego organizmu ☐ charakteryzuje 	<p>hermafrodytami</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ uzasadnia, że rodzaj zaplemnienia i zapłodnienia związany jest ze środowiskiem życia ☐ określa wady zapłodnienia zewnętrznego ☐ klasyfikuje jaja ze względu na ilość i rozmieszczenie żółtka ☐ wymienia listki zarodkowe i powstające z nich struktury u człowieka ☐ określa kryterium podziału zwierząt na pierwouste i wtórouste.
--	--	--	---	---	--

					przebieg bruzdkowania w zależności od rodzaju jaja i podaje przykłady ich występowania ☐ omawia sposób powstania wtórnej jamy ciała u pierwoustych i wtóroustych ☐ porównuje przebieg rozwoju prostego i złożonego	
--	--	--	--	--	--	--

WYMAGANIA EDUKACYJNE – ZAKRES ROZSZERZONY – CZĘŚĆ 2 – NOWA ERA

Dział programu	Lp	Temat	Poziom wymagań na poszczególne oceny			
			dopuszczający (K) konieczny	dostateczny (P) podstawowy	dobry (R) rozszerzający	bardzo dobry (D) dopełniający
Metabolizm	1	Kierunki przemian metabolicznych	<i>Uczeń:</i> ☐ definiuje pojęcie <i>metabolizm</i>	<i>Uczeń:</i> ☐ podaje poziom energetyczny	<i>Uczeń:</i> ☐ charakteryzuje budowę ATP	<i>Uczeń:</i> ☐ porównuje rodzaje fosforylacji

		☐ charakteryzuje podstawowe rodzaje przemian metabolicznych: anabolizm i katabolizm ☐ wymienia nośniki energii w komórce ☐ wymienia rodzaje fosforylacji	substratów i produktów reakcji endoenergetycznych i egzoenergetycznych ☐ wymienia cechy ATP ☐ przedstawia sumaryczny zapis procesu fosforylacji ☐ wymienia nośniki elektronów	☐ omawia przebieg fosforylacji substratowej, fotosyntetycznej i oksydacyjnej	☐ analizuje przebieg reakcji redoks z udziałem NADP
2	Enzymy	☐ wyjaśnia rolę enzymów w komórce ☐ wymienia cechy enzymów ☐ wymienia czynniki wpływające na szybkość reakcji enzymatycznych ☐ definiuje pojęcie <i>szlak metaboliczny</i>	☐ wyjaśnia mechanizm działania enzymów ☐ zapisuje równanie reakcji enzymatycznej ☐ charakteryzuje szlak metaboliczny liniowy i cykliczny ☐ wyjaśnia, na czym polega model regulacji aktywności enzymów zwany ujemnym sprzężeniem zwrotnym	☐ omawia budowę enzymów ☐ wyjaśnia mechanizm tworzenia kompleksu enzym–substrat ☐ wyjaśnia, w jaki sposób na szybkość reakcji enzymatycznych wpływają: stężenie substratu, temperatura, pH, stężenie soli, stężenie enzymu, aktywatory i inhibitory ☐ porównuje	☐ porównuje modele powstawania kompleksu enzym–substrat ☐ porównuje mechanizm działania inhibitorów hamujących enzymy nieodwracalnie i odwracalnie ☐ omawia zasady nazewnictwa i klasyfikacji enzymów ☐ wyjaśnia mechanizm aktywacji proenzymu na przykładzie pepsyny ☐ planuje doświadczenie mające na celu wykazanie wpływu temperatury na

					<p>mechanizm inhibicji kompetycyjnej i niekompetycyjnej</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia sposoby regulacji przebiegu szlaków metabolicznych ☐ omawia przebieg ubikwitynozależnej degradacji białek 	<p>aktywność dehydrogenazy w bulwach ziemniaka</p>
3	<p>Autotroficzne odżywianie się organizmów – fotosynteza</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje wykorzystanie energii przez autotrofy i heterotrofy ☐ wyjaśnia ogólny przebieg fotosyntezy ☐ wymienia produkty i substraty fotosyntezy ☐ wymienia etapy fotosyntezy i określa ich dokładną lokalizację w komórce ☐ charakteryzuje etapy fotosyntezy ☐ wymienia etapy cyklu Calvina ☐ wyjaśnia znaczenie fotosyntezy dla 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje fotosyntezę zachodzącą w komórkach roślin z fotosyntezą zachodzącą w komórkach bakterii zielonych i purpurowych ☐ wyjaśnia rolę chlorofilu i dodatkowych barwinków fotosyntetycznych w przebiegu fotosyntezy ☐ wymienia substraty i produkty fazy fotosyntezy zależnej i 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę cząsteczki chlorofilu ☐ uzasadnia stosowanie wobec niektórych grup roślin następującego nazewnictwa: rośliny typu C3, rośliny typu C4, rośliny typu CAM ☐ omawia przebieg poszczególnych etapów cyklu Calvina ☐ omawia przebieg fotosyntezy u roślin typu C4 ☐ porównuje przebieg fotosyntezy 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje barwniki roślinne ☐ omawia budowę i funkcje fotosystemów I i II ☐ określa warunki, przebieg oraz efekty fosforylacji fotosyntetycznej cyklicznej i niecyklicznej ☐ omawia budowę i działanie syntazy ATP ☐ porównuje budowę anatomiczną liścia rośliny typu C3 i typu C4 ☐ określa przyczyny i skutki fotooddychania 	

			organizmów żyjących na Ziemi	niezależnej od światła ☐ wyjaśnia związek między fazą fotosyntezy zależną od światła a fazą fotosyntezy niezależną od światła	u roślin typu C3 i C4 ☐ omawia przebieg fotosyntezy u roślin typu CAM	
	4	Czynniki wpływające na intensywność fotosyntezy	☐ wymienia czynniki zewnętrzne i wewnętrzne wpływające na intensywność procesu fotosyntezy	☐ wyjaśnia różnice między roślinami światłolubnymi a cieniolumbnymi ☐ analizuje rozmieszczenie chloroplastów w komórkach miękiszu w zależności od warunków świetlnych	☐ omawia wpływ czynników zewnętrznych na intensywność procesu fotosyntezy ☐ analizuje na wykresach wpływ natężenia światła, stężenia dwutlenku węgla i wysokości temperatury na intensywność fotosyntezy	☐ planuje doświadczenie mające na celu wykazanie wpływu natężenia światła, stężenia dwutlenku węgla i wysokości temperatury na intensywność fotosyntezy
	5	Przebieg chemosyntezy	☐ definiuje pojęcie <i>chemosynteza</i> ☐ wymienia przykłady organizmów, u których zachodzi chemosynteza	☐ wyjaśnia, na czym polega chemosynteza ☐ omawia znaczenie chemosyntezy	☐ omawia przebieg pierwszego i drugiego etapu chemosyntezy	☐ porównuje fotosyntezę z chemosyntezą
	6	Oddychanie tlenowe	☐ definiuje pojęcie <i>oddychanie</i>	☐ uzasadnia, że oddychanie	☐ określa produkty i substraty etapów	☐ porównuje zysk energetyczny etapów

			<p><i>komórkowe</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ zapisuje reakcję oddychania komórkowego ☐ określa znaczenie oddychania komórkowego dla funkcjonowania organizmu ☐ wymienia etapy oddychania tlenowego ☐ wymienia czynniki wpływające na intensywność oddychania tlenowego 	<p>komórkowe ma charakter kataboliczny</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia organizmy oddychające tlenowo ☐ omawia czynniki wpływające na intensywność oddychania komórkowego ☐ lokalizuje etapy oddychania tlenowego w mitochondrium 	<p>oddychania tlenowego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia przebieg poszczególnych etapów oddychania tlenowego ☐ przedstawia bilans energetyczny oddychania tlenowego 	<p>oddychania tlenowego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ planuje doświadczenie, którego celem jest wykazanie wydzielania dwutlenku węgla przez kiełkujące nasiona ☐ planuje doświadczenie, którego celem jest wykazanie wydzielania ciepła przez nasiona
	7	<p>Procesy beztlenowego uzyskiwania energii</p>	<ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>oddychanie beztlenowe</i>, <i>fermentacja</i> ☐ wymienia organizmy przeprowadzające oddychanie beztlenowe i fermentację 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia różnicę między oddychaniem beztlenowym a fermentacją ☐ określa lokalizację fermentacji w komórce i ciele człowieka ☐ nazywa etapy fermentacji ☐ omawia wykorzystanie 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia przebieg poszczególnych etapów fermentacji ☐ określa zysk energetyczny procesów beztlenowych ☐ określa warunki, w których zachodzi fermentacja 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ analizuje przebieg fermentacji alkoholowej i mlekowej ☐ porównuje oddychanie tlenowe, beztlenowe i fermentację ☐ planuje doświadczenie mające na celu wykazanie wydzielania dwutlenku węgla podczas fermentacji alkoholowej

				fermentacji w życiu człowieka		
	8	Inne ważne procesy metaboliczne	☐ wymienia substraty energetyczne oddychania komórkowego inne niż glukoza ☐ wymienia zbędne produkty katabolicznych przemian węglowodanów, tłuszczów i białek oraz drogi ich usuwania z organizmu	☐ definiuje pojęcia: <i>glukoneogeneza, glikogenoliza, deaminacja</i> ☐ wyjaśnia, na czym polega cykl mocznikowy ☐ określa lokalizację cyklu mocznikowego i glukoneogenezy w organizmie człowieka	☐ omawia przebieg glukoneogenezy ☐ omawia przebieg β -oksydacji ☐ omawia przebieg przemian białek ☐ charakteryzuje cykl mocznikowy	☐ omawia przebieg rozkładu białek, cukrów i tłuszczów ☐ określa znaczenie acetylokoenzymu A w przebiegu różnych szlaków metabolicznych ☐ wyjaśnia, dlaczego jony NH_4^+ muszą być transportowane z pominięciem płynów ustrojowych
Organizm człowieka. Skóra – powłoka ciała	9	Organizm człowieka jako funkcjonalna całość	☐ definiuje pojęcia: <i>komórka, tkanka, narząd, układ narządów, organizm</i> ☐ wymienia układy narządów	☐ definiuje pojęcia: <i>homeostaza, sprzężenie zwrotne</i> ☐ wymienia główne funkcje układów narządów ☐ wymienia parametry istotne w utrzymaniu homeostazy ☐ rozróżnia mechanizmy obronne organizmu przed	☐ dowodzi, że ciało człowieka stanowi wielopoziomą strukturę ☐ uzasadnia, że człowiek jest organizmem stałocieplnym ☐ omawia mechanizm regulacji temperatury ciała człowieka ☐ omawia	☐ wyjaśnia zależności pomiędzy poszczególnymi układami narządów ☐ wykazuje współdziałanie narządów człowieka w utrzymaniu homeostazy

				wychłodzeniem i przegrzaniem	mechanizm regulacji ciśnienia krwi	
	10	Budowa i funkcje skóry	☐ wymienia warstwy skóry ☐ wymienia funkcje skóry ☐ wymienia wytwory naskórka ☐ nazywa poszczególne elementy skóry	☐ wyjaśnia, jakie znaczenie ma skóra w termoregulacji ☐ charakteryzuje gruczoły skóry	☐ uzasadnia zależność między budową skóry a jej funkcjami ☐ opisuje funkcje poszczególnych wytworów naskórka	☐ porównuje poszczególne warstwy skóry pod względem budowy i funkcji ☐ planuje doświadczenia mające na celu ocenę wrażliwości dotykowej różnych okolic ciała i odczuwania temperatury
	11	Choroby i higiena skóry	☐ wymienia choroby skóry ☐ wymienia czynniki chorobotwórcze będące przyczynami chorób skóry ☐ wyjaśnia, na czym polega profilaktyka chorób skóry	☐ wyjaśnia konieczność dbania o skórę ☐ wymienia zasady higieny skóry ☐ klasyfikuje i charakteryzuje choroby skóry	☐ wyjaśnia, czym są alergię, grzybice i oparzenia ☐ omawia zaburzenia funkcjonowania gruczołów ☐ omawia przyczyny zachorowania na czerniaka złośliwego, diagnostykę, sposób leczenia i profilaktykę tej choroby	☐ ocenia wpływ promieniowania słonecznego na skórę ☐ uzasadnia, że czerniak złośliwy jest chorobą współczesnego świata
Aparat ruchu	12	Ogólna budowa i funkcje szkieletu	☐ rozróżnia część czynną i bierną aparatu ruchu ☐ wymienia funkcje	☐ rozpoznaje elementy szkieletu osiowego, szkieletu obręczy i kończyn	☐ wyjaśnia związek między budową kości a jej właściwościami mechanicznymi	☐ porównuje budowę szkieletu noworodka z budową szkieletu osoby dorosłej

		szkieletu ☐ podaje nazwy głównych kości tworzących szkielet człowieka	☐ opisuje strukturę kości długiej ☐ rozróżnia kości ze względu na ich kształt	☐ omawia zmiany zachodzące w szkielecie podczas wzrostu i rozwoju człowieka ☐ porównuje tkankę kostną z tkanką chrzęstną	☐ wymienia czynniki wpływające na przebudowę kości ☐ określa, jakie właściwości kości wynikają z budowy tkankowej
13	Rodzaje połączeń kości	☐ wymienia rodzaje połączeń ścisłych i ruchomych kości	☐ identyfikuje typy połączeń kości na szkielecie i podaje ich przykłady ☐ omawia budowę stawu	☐ charakteryzuje połączenia kości ☐ rozpoznaje rodzaje stawów ☐ omawia funkcje poszczególnych elementów budowy stawu	☐ porównuje różne rodzaje stawów ze względu na zakres wykonywanych ruchów i kształt powierzchni stawowych
14	Elementy szkieletu	☐ wymienia elementy szkieletu osiowego i ich funkcje ☐ wymienia kości budujące klatkę piersiową ☐ nazywa odcinki kręgosłupa ☐ wymienia kości obręczy barkowej i obręczy miedniczej ☐ wymienia kości	☐ rozpoznaje kości trzewioczaszki i mózgoczaszki ☐ rozpoznaje kości klatki piersiowej ☐ rozróżnia odcinki kręgosłupa ☐ rozpoznaje kości obręczy barkowej i obręczy miedniczej ☐ rozpoznaje kości kończyny górnej i	☐ charakteryzuje funkcje szkieletu osiowego ☐ wyjaśnia związek między budową czaszki a pełnionymi przez czaszkę funkcjami ☐ porównuje budowę kończyny górnej z budową kończyny dolnej	☐ omawia rolę chrząstek w budowie klatki piersiowej ☐ wskazuje różnice między budową czaszki noworodka a budową czaszki dorosłego człowieka ☐ rozpoznaje kręgi pochodzące z różnych odcinków kręgosłupa ☐ wskazuje elementy

			kończyny górnej i kończyny dolnej	kończyny dolnej	☐ wyjaśnia znaczenie zatok przynosowych ☐ nazywa krzywizny kręgosłupa i określa ich znaczenie ☐ wykazuje związek budowy odcinków kręgosłupa z pełnioną funkcją ☐ wykazuje związek budowy kończyn z pełnioną przez nie funkcją	kręgu ☐ klasyfikuje żebra ☐ porównuje miednicę kobiety z miednicą mężczyzny
	15	Budowa i funkcjonowanie układu mięśniowego	☐ wyjaśnia, na czym polega praca mięśni ☐ wymienia elementy budowy tkanki mięśniowej ☐ wymienia rodzaje tkanek mięśniowych ☐ omawia budowę tkanek mięśniowych ☐ wyjaśnia, na czym polega antagonistyczne działanie mięśni ☐ wymienia źródła energii potrzebnej do	☐ rozpoznaje rodzaje tkanek mięśniowych ☐ porównuje rodzaje tkanek mięśniowych pod względem budowy i funkcji ☐ rozpoznaje najważniejsze mięśnie szkieletowe ☐ określa funkcje mięśni szkieletowych wynikające z ich położenia ☐ omawia budowę sarkomeru	☐ omawia budowę makroskopową i mikroskopową mięśnia szkieletowego ☐ wykazuje związek budowy tkanki mięśniowej z funkcją pełnioną przez tę tkankę ☐ analizuje kolejne etapy skurczu mięśnia ☐ omawia warunki prawidłowej pracy mięśni	☐ wyróżnia rodzaje mięśni ze względu na wykonywane czynności ☐ wyjaśnia, na czym polega synergistyczne działanie mięśni ☐ uzasadnia, że mięśnie szkieletowe mają budowę hierarchiczną ☐ określa rolę mioglobiny ☐ porównuje mięśnie czerwone z mięśniami białymi

			<p>skurczu mięśnia</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega mechanizm powstawania skurczu mięśnia szkieletowego ☐ określa, w jakich warunkach w mięśniach powstaje deficyt tlenowy 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia przemiany biochemiczne zachodzące podczas długotrwałej pracy mięśnia ☐ analizuje przemiany kwasu mlekowego ☐ porównuje rodzaje skurczów mięśni 		
	16	Choroby i higiena aparatu ruchu	<ul style="list-style-type: none"> ☐ określa prawidłową postawę ciała ☐ rozpoznaje wady postawy ☐ wymienia przyczyny powstawania wad postawy ☐ nazywa wady kręgosłupa i stóp ☐ wymienia choroby aparatu ruchu ☐ uzasadnia korzystne znaczenie ćwiczeń fizycznych dla zdrowia 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ rozróżnia urazy mechaniczne ☐ wymienia cechy prawidłowej postawy ciała ☐ wskazuje metody zapobiegania wadom kręgosłupa ☐ charakteryzuje choroby aparatu ruchu ☐ wymienia środki dopingujące 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje urazy mechaniczne aparatu ruchu i omawia ich skutki ☐ omawia skutki i przyczyny wad kręgosłupa ☐ omawia przyczyny i skutki płaskostopia ☐ omawia przyczyny, sposób diagnozowania i leczenia osteoporozy ☐ omawia skutki przetrenowania ☐ przewiduje skutki stosowania dopingu w sporcie 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia sposoby zapobiegania osteoporozie ☐ wskazuje przyczyny zmian w układzie ruchu na skutek osteoporozy ☐ przewiduje skutki niewłaściwego wykonywania ćwiczeń fizycznych ☐ omawia działanie wybranych grup środków dopingujących ☐ omawia techniki i substancje przyspieszające naturalne procesy fizjologiczne podczas transfuzji krwi i

						EPO
Układ pokarmowy	17	Budulcowe i energetyczne składniki pokarmowe	☐ wymienia składniki pokarmowe ☐ wymienia produkty spożywcze bogate w poszczególne składniki pokarmowe ☐ wymienia funkcje poszczególnych składników pokarmowych	☐ rozróżnia składniki budulcowych i energetycznych ☐ omawia rolę składników pokarmowych w organizmie ☐ definiuje pojęcia: <i>aminokwasy egzogenne, NNKT</i> ☐ wymienia kryteria podziału węglowodanów ☐ wyjaśnia znaczenie błonnika pokarmowego w diecie	☐ porównuje pokarmy pełno- i niepełnowartościowe ☐ wskazuje czynniki decydujące o wartości odżywczej pokarmów ☐ podaje przykłady aminokwasów endo- i egzogennych ☐ klasyfikuje węglowodany ☐ charakteryzuje dobowe zapotrzebowanie osoby dorosłej na składniki odżywcze	☐ przewiduje skutki diety wegańskiej ☐ porównuje wartość energetyczną białek, węglowodanów i tłuszczów ☐ porównuje zawartość białek w poszczególnych produktach ☐ przewiduje skutki niedoboru i nadmiaru poszczególnych składników odżywczych
	18	Rola witamin w diecie	☐ definiuje pojęcia: <i>witamina, prowitamina, hiperwitaminoza, hipowitaminoza i awitaminoza</i> ☐ wymienia witaminy rozpuszczalne w tłuszczach i witaminy rozpuszczalne	☐ wyjaśnia zasady klasyfikacji i nazewnictwa witamin ☐ wymienia źródła witamin rozpuszczalnych w tłuszczach i w wodzie ☐ omawia funkcje witamin	☐ wymienia przyczyny niedoboru i nadmiaru wybranych witamin w organizmie człowieka ☐ wymienia skutki niedoboru i nadmiaru wybranych witamin w organizmie	☐ wyjaśnia, jakie znaczenie mają antywitaminy i składnikiantyodżywcze ☐ podaje przykłady antywitamin i składników antyodżywczych

			<p>w wodzie</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia główne źródła witamin 	<p>rozpuszczalnych w wodzie i w tłuszczach</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia przyczyny awitaminozy i hipowitaminozy 	człowieka	
	19	Rola wody i soli mineralnych w organizmie	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia funkcje wody ☐ omawia istotę bilansu wodnego organizmu ☐ wskazuje źródła składników mineralnych organizmu ☐ omawia znaczenie składników mineralnych 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje funkcje składników mineralnych występujących w organizmie ☐ ocenia znaczenie wody dla organizmu ☐ klasyfikuje pierwiastki na makro- i mikroelementy 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ uzasadnia związek między właściwościami wody a pełnionymi funkcjami ☐ wyjaśnia, na czym polega mechanizm regulacji bilansu wodnego człowieka ☐ omawia znaczenie wybranych makro- i mikroelementów ☐ omawia objawy niedoboru wybranych makro- i mikroelementów 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ analizuje zależności między uwodnieniem organizmu a tempem metabolizmu
	20	Budowa i funkcje układu pokarmowego	<ul style="list-style-type: none"> ☐ dzieli układ pokarmowy na przewód pokarmowy i gruczoły trawienne ☐ wymienia odcinki 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega trawienie pokarmów ☐ porównuje uzębienie mleczne z 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia budowę zęba ☐ omawia funkcję nagłośni w procesie połknięcia pokarmu 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje przekroje ścian odcinków przewodu pokarmowego ☐ omawia sposób regulacji funkcjonowania

			<p>przewodu pokarmowego i podaje nazwy gruczołów trawiennych</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia podstawowe funkcje jamy ustnej, gardła, przetyku i żołądka ☐ wyjaśnia, na czym polegają funkcje języka i gardła w procesie połykania pokarmu ☐ omawia funkcje dwunastnicy ☐ omawia funkcje wątroby i trzustki ☐ omawia funkcje jelita cienkiego i jelita grubego ☐ wskazuje miejsca wchłaniania pokarmu 	<p>uzębieniem stałym</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia proces trawienia zachodzący w jamie ustnej ☐ wyjaśnia, jaką rolę odgrywa ślina ☐ omawia proces trawienia w żołądku ☐ wymienia odcinki jelita cienkiego ☐ omawia budowę wątroby ☐ wymienia składniki soku trzustkowego oraz jelitowego ☐ wyjaśnia, jakie znaczenie mają kosmki jelitowe 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje funkcje gruczołów błony śluzowej żołądka ☐ wyjaśnia rolę żółci ☐ charakteryzuje układ wrotny wątroby ☐ omawia działanie enzymów trzustkowych i jelitowych ☐ omawia budowę kosmków jelitowych ☐ analizuje mechanizm wchłaniania składników pokarmowych ☐ uzasadnia, że występowanie bakterii w jelicie grubym ma duże znaczenie dla organizmu 	<p>układu pokarmowego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje przemiany składników odżywczych w układzie pokarmowym ☐ wyjaśnia znaczenie gastryny i enterogastronu
	21	Higiena i choroby układu pokarmowego	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia najczęstsze choroby układu pokarmowego 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega dieta pełnowartościowa 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia sposoby leczenia otyłości ☐ podaje objawy 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ rozpoznaje choroby układu pokarmowego na podstawie

			☐ podaje sposoby zapobiegania chorobom układu pokarmowego ☐ wymienia przyczyny otyłości i zaburzeń łaknienia ☐ wymienia główne choroby pasożytnicze układu pokarmowego ☐ wskazuje sposoby unikania chorób pasożytniczych układu pokarmowego	☐ wymienia czynniki decydujące o zapotrzebowaniu energetycznym organizmu ☐ wyjaśnia, w jaki sposób oblicza się BMI ☐ przedstawia sposoby uniknięcia otyłości ☐ wymienia przyczyny i objawy chorób pasożytniczych układu pokarmowego	choroby wrzodowej, kamicy żółciowej i celiakii ☐ charakteryzuje najczęstsze choroby układu pokarmowego ☐ wymienia zagrożenia wynikające z otyłości i zaburzeń odżywiania (anoreksji i bulimii) ☐ podaje nazwy organizmów wywołujących choroby pasożytnicze układu pokarmowego	charakterystycznych objawów ☐ omawia metody diagnostyki chorób układu pokarmowego
Układ oddechowy	22	Budowa i funkcjonowanie układu oddechowego	☐ wymienia elementy układu oddechowego człowieka ☐ dzieli elementy układu oddechowego człowieka na drogi oddechowe i płuca ☐ charakteryzuje funkcje poszczególnych elementów układu	☐ omawia funkcje głośni i nagłośni ☐ omawia związek między budową a funkcją płuc	☐ wyjaśnia zależności między budową poszczególnych odcinków układu oddechowego a funkcjami tych odcinków ☐ omawia powstawanie głosu	☐ wyjaśnia funkcję zatok przynosowych ☐ wymienia czynniki decydujące o wysokości i natężeniu głosu ☐ wyjaśnia, na czym polega różnica w budowie krtani kobiety i budowie krtani mężczyzny

			oddechowego człowieka			
23	Wentylacja i wymiana gazowa	☐ charakteryzuje istotę procesu oddychania ☐ rozróżnia wymianę gazową i oddychanie komórkowe ☐ wyjaśnia, na czym polega wymiana gazowa ☐ wyjaśnia znaczenie mięśni w wentylacji płuc ☐ wymienia czynniki wpływające na liczbę oddechów	☐ porównuje mechanizm wdechu z mechanizmem wydechu ☐ wskazuje lokalizację ośrodka oddechowego ☐ omawia mechanizm wymiany gazowej zewnętrznej i wewnętrznej ☐ omawia rolę krwi w transporcie gazów oddechowych ☐ wyjaśnia przyczyny dużego zapotrzebowania mięśni na tlen	☐ charakteryzuje rolę opłucnej ☐ porównuje składy powietrza: atmosferycznego, pęcherzykowego i wydychanego ☐ oblicza pojemność życiową płuc ☐ wskazuje czynniki decydujące o stopniu wysycenia hemoglobiny tlenem ☐ wymienia postacie w jakich transportowany jest dwutlenek węgla ☐ wyjaśnia znaczenie mioglobiny w mięśniach	☐ uzasadnia związek między budową a rolą hemoglobiny w transporcie gazów ☐ porównuje wiązanie tlenu przez hemoglobinę i mioglobinę ☐ omawia mechanizm regulacji częstości oddechów ☐ omawia związek między ciśnieniem atmosferycznym a wymianą gazową ☐ przewiduje skutki wpływu zbyt niskiego i zbyt wysokiego ciśnienia na prawidłowe funkcjonowanie organizmu	
24	Zaburzenia funkcjonowania układu oddechowego	☐ wymienia czynniki wpływające na jakość wdychanego powietrza ☐ wymienia główne przyczyny chorób układu oddechowego	☐ klasyfikuje rodzaje zanieczyszczeń powietrza ☐ charakteryzuje choroby układu oddechowego	☐ wyjaśnia zależność między występowaniem chorób dróg oddechowych a stanem wdychanego	☐ przewiduje skutki chorób układu oddechowego ☐ omawia sposoby diagnozowania i leczenia astmy	

			☐ wymienia choroby układu oddechowego	☐ wskazuje sposoby zapobiegania chorobom układu oddechowego ☐ omawia skutki palenia tytoniu	powietrza ☐ omawia sposoby na uniknięcie chorób układu oddechowego	
Układ krążenia	25	Skład i funkcje krwi	☐ wymienia składniki krwi ☐ omawia podstawowe funkcje krwi ☐ wyjaśnia, na jakiej podstawie określa się grupę krwi	☐ wskazuje cechy krwi warunkujące zapewnienie homeostazy ☐ rozpoznaje elementy morfotyczne krwi ☐ porównuje elementy komórkowe krwi pod względem budowy ☐ wymienia składniki osocza i ich funkcje ☐ definiuje pojęcie <i>aglutynacja</i> ☐ rozróżnia grupy krwi ☐ wyjaśnia zasady transfuzji krwi	☐ definiuje pojęcie <i>hematokryt</i> ☐ klasyfikuje składniki krwi ☐ porównuje składniki krwi pod względem pełnionych przez nie funkcji ☐ podaje zasady podziału leukocytów ☐ analizuje proces krzepnięcia krwi ☐ charakteryzuje grupy krwi ☐ wyjaśnia, w jaki sposób dochodzi do konfliktu serologicznego w zakresie Rh	☐ interpretuje wyniki badania krwi ☐ uzasadnia związek między cechami elementarnymi morfotycznych krwi a funkcjami pełnionymi przez te elementy ☐ przewiduje skutki krzepnięcia krwi wewnątrz naczyń ☐ przewiduje skutki utraty zbyt dużej ilości krwi ☐ wyjaśnia, na czym polega próba krzyżowa
	26	Budowa i funkcje układu	☐ nazywa elementy układu krążenia	☐ wyjaśnia, jaką rolę pełnią zastawki w	☐ wyjaśnia związek między budową	☐ charakteryzuje typy sieci naczyń

		krwionośnego	☐ porównuje tętnice z żyłami pod względem budowy i pełnionych funkcji ☐ rozróżnia krwiobieg duży i krwiobieg mały	żyłach ☐ rozróżnia typy sieci naczyń krwionośnych ☐ rozróżnia rodzaje naczyń krwionośnych ☐ omawia przepływ krwi w krwiobiegu dużym i krwiobiegu małym	naczyń krwionośnych a ich funkcjami ☐ porównuje krwiobieg duży z krwiobiegiem małym pod względem pełnionych funkcji	krwionośnych ☐ analizuje, w jaki sposób przepływa krew w żyłach
	27	Serce	☐ wymienia cechy charakterystyczne serca człowieka ☐ określa położenie serca ☐ wymienia główne części serca ☐ rozpoznaje główne części serca ☐ wyjaśnia znaczenie naczyń wieńcowych dla pracy serca	☐ wyjaśnia rolę zastawek w funkcjonowaniu serca ☐ wyjaśnia, czym jest tętno ☐ wykonuje pomiar tętna ☐ wykonuje pomiar ciśnienia krwi ☐ ocenia znaczenie badań diagnostycznych pracy serca ☐ wymienia czynniki wpływające na przyspieszenie pracy serca	☐ rozróżnia zastawki w sercu ☐ charakteryzuje mechanizm automatyzmu serca ☐ określa rolę, jaką w pracy serca odgrywa worek osierdziowy ☐ omawia cykl pracy serca ☐ interpretuje wyniki pomiarów tętna ☐ interpretuje wyniki pomiaru ciśnienia krwi	☐ omawia budowę układu przewodzącego serca ☐ omawia różnicę w wartości ciśnienia skurczowego i rozkurczowego ☐ charakteryzuje mechanizm regulacji pracy serca ☐ omawia sposób regulacji ciśnienia krwi w naczyniach
	28	Układ limfatyczny	☐ wymienia elementy układu limfatycznego	☐ określa funkcje narządów	☐ charakteryzuje narządy układu	☐ ocenia znaczenie prawidłowego

			☐ wymienia funkcje układu limfatycznego ☐ określa funkcje limfy	wchodzących w skład układu limfatycznego ☐ wymienia cechy naczyń limfatycznych ☐ wyjaśnia, jakie znaczenie ma układ krążenia w utrzymaniu homeostazy	limfatycznego ☐ porównuje naczynia limfatyczne i żyły pod względem budowy ☐ omawia skład i rolę limfy ☐ porównuje układ krwionośny z układem limfatycznym	funkcjonowania narządów tworzących układ limfatyczny ☐ omawia sposób powstawania limfy ☐ uzasadnia, że układ krwionośny i układ limfatyczny stanowią integralną całość
	29	Choroby układu krążenia	☐ wymienia choroby układu krążenia ☐ wymienia sposoby zapobiegania chorobom układu krążenia	☐ wymienia przyczyny chorób układu krążenia ☐ wyjaśnia, na czym polega niewydolność układu krążenia	☐ charakteryzuje choroby układu krążenia ☐ omawia wady nabyte i wady wrodzone serca	☐ rozróżnia objawy chorób układu krążenia ☐ omawia sposoby leczenia chorób układu krążenia
Obrona immunologiczna organizmu	30	Budowa i funkcjonowanie układu odpornościowego	☐ definiuje pojęcie <i>antygen</i> ☐ wymienia elementy układu odpornościowego ☐ nazywa komórki biorące udział w reakcjach odpornościowych ☐ wymienia podstawowe reakcje	☐ wymienia naturalne bariery ochronne ☐ porównuje odporność nieswoistą z odpornością swoistą ☐ definiuje pojęcie <i>główny układ zgodności tkankowej (MHC)</i> ☐ omawia znaczenie antygenów zgodności	☐ charakteryzuje komórki, tkanki i narządy układu odpornościowego ☐ wyjaśnia znaczenie mediatorów układu odpornościowego ☐ definiuje pojęcie <i>autoantygen</i> ☐ charakteryzuje specyfikę działania	☐ charakteryzuje poszczególne klasy immunoglobulin ☐ omawia znaczenie antygenów zgodności tkankowej w prawidłowym funkcjonowaniu układu odpornościowego ☐ omawia budowę przeciwciała

			<p>obronne organizmu</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia rolę przeciwciał ☐ definiuje pojęcie <i>pamięć immunologiczna</i> ☐ wyjaśnia znaczenie szczepień ochronnych ☐ omawia rodzaje odporności swoistej 	<p>tkankowej w transplantacjach</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ podaje przyczyny konfliktu serologicznego ☐ wymienia etapy odpowiedzi immunologicznej ☐ wyjaśnia, na czym polega humoralna i komórkowa odpowiedź immunologiczna ☐ rozróżnia rodzaje odporności swoistej 	<p>limfocytów T i limfocytów B</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia kolejne etapy odpowiedzi immunologicznej ☐ wyjaśnia znaczenie pamięci immunologicznej ☐ porównuje humoralną odpowiedź immunologiczną z komórkową odpowiedzią immunologiczną ☐ porównuje pierwotną odpowiedź immunologiczną z wtórną odpowiedzią immunologiczną 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ uzasadnia, że reakcja zapalna jest odpowiedzią organizmu na infekcję lub uraz
	31	Zaburzenia funkcjonowania układu odpornościowego	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia choroby autoimmunizacyjne ☐ wymienia sposoby zakażenia wirusem HIV ☐ wyjaśnia, że alergia jest stanem nadwrażliwości 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje choroby autoimmunizacyjne ☐ charakteryzuje przebieg zakażenia wirusem HIV ☐ omawia profilaktykę AIDS 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia przyczyny nieprawidłowych reakcji odpornościowych ☐ charakteryzuje budowę wirusa HIV ☐ omawia metody 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ dowodzi, że AIDS jest chorobą układu odpornościowego ☐ omawia sposoby leczenia AIDS ☐ omawia działanie histaminy

			organizmu	☐ podaje przyczyny alergii ☐ wymienia podstawowe zasady, których należy przestrzegać przy przeszczepach	diagnostyki AIDS ☐ omawia mechanizm powstawania reakcji alergicznej ☐ charakteryzuje zasady przeszczepiania tkanek i narządów	
Układ wydalniczy	32	Budowa i funkcjonowanie układu wydalniczego	☐ definiuje pojęcia: <i>wydalenie, defekacja</i> ☐ wymienia funkcje układu wydalniczego ☐ wymienia zbędne produkty metabolizmu ☐ wskazuje na planszy lub modelu elementy układu wydalniczego i nazywa te elementy ☐ nazywa etapy powstawania moczu ☐ wymienia składniki moczu ostatecznego	☐ charakteryzuje narządy układu wydalniczego ☐ omawia budowę anatomiczną nerki ☐ wymienia drogi wydalania zbędnych produktów przemiany materii ☐ podaje miejsca powstawania moczu pierwotnego i moczu ostatecznego ☐ wymienia czynniki wpływająca na objętość wydalanego moczu	☐ omawia rolę układu wydalniczego w utrzymaniu homeostazy ☐ omawia budowę i funkcje nefronu ☐ charakteryzuje etapy powstawania moczu ☐ porównuje mocz pierwotny z moczem ostatecznym pod względem ilości i składu	☐ omawia mechanizm wydalania moczu ☐ analizuje regulację objętości wydalanego moczu ☐ analizuje wpływ hormonów na funkcjonowanie nerek ☐ charakteryzuje wewnątrzwydzielniczą funkcję nerek
	33	Choroby układu wydalniczego	☐ wymienia najczęstsze choroby	☐ wymienia cechy moczu zdrowego	☐ charakteryzuje najczęstsze choroby	☐ dowodzi znaczenia badań moczu w

			<p>układu wydalniczego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia przyczyny chorób układu wydalniczego 	<p>człowieka</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia składniki zawarte w moczu, które mogą wskazywać na chorobę lub uszkodzenie nerek ☐ omawia zasady higieny układu wydalniczego 	<p>układu wydalniczego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ ocenia znaczenie dializy ☐ charakteryzuje niewydolność nerek jako chorobę współczesnego świata 	<p>diagnostyce chorób nerek</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ rozpoznaje objawy chorób układu wydalniczego ☐ wyjaśnia, na czym polegają hemodializa i dializa otrzewnowa
Układ nerwowy	34	Budowa i funkcje układu nerwowego	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia elementy układu nerwowego ☐ wymienia funkcje układu nerwowego ☐ definiuje pojęcia: <i>neuron, potencjał spoczynkowy, potencjał czynnościowy, bodziec progowy</i> ☐ rozróżnia podstawowe elementy neuronu ☐ opisuje działanie synapsy chemicznej 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia ogólną budowę układu nerwowego ☐ porównuje dendryty z aksonami ☐ rozróżnia neurony pod względem funkcjonalnym ☐ wyjaśnia znaczenie pojęcia <i>pobudliwość nerwowa</i> ☐ rozróżnia potencjał spoczynkowy i potencjał czynnościowy ☐ charakteryzuje budowę synapsy ☐ omawia rolę 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje elementy neuronu ☐ wymienia rodzaje i funkcje komórek glejowych ☐ wyjaśnia, na czym polegają pobudliwość i przewodnictwo komórek nerwowych ☐ wyjaśnia znaczenie pompy sodowo-potasowej ☐ wyjaśnia, na czym polegają: polaryzacja, depolaryzacja i repolaryzacja ☐ omawia proces przekazywania 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje budowę neuronu z budową innych komórek ☐ wyjaśnia, na czym polega okres refrakcji ☐ porównuje funkcjonowanie synapsy chemicznej z funkcjonowaniem synapsy elektrycznej ☐ klasyfikuje neuroprzeźkaźniki

				neuroprzekaźników ☐ wymienia czynniki wpływające na szybkość przewodzenia impulsu	impulsów między komórkami	
35	Ośrodkowy układ nerwowy	☐ wymienia elementy ośrodkowego układu nerwowego ☐ określa położenie elementów ośrodkowego układu nerwowego ☐ wymienia elementy chroniące struktury ośrodkowego układu nerwowego	☐ omawia rozwojowy i kliniczny podział mózgowia ☐ omawia rolę poszczególnych części mózgowia ☐ rozróżnia płaty i ośrodki w korze mózgowej ☐ omawia budowę rdzenia kręgowego ☐ porównuje położenie istoty szarej i istoty białej w mózgowiu i rdzeniu kręgowym	☐ charakteryzuje poszczególne części mózgowia ☐ omawia funkcje układu limbicznego ☐ podaje skład płynu mózgowo-rdzeniowego ☐ charakteryzuje funkcje płynu mózgowo-rdzeniowego ☐ omawia budowę i role opon mózgowia i opon rdzenia	☐ porównuje funkcje półkul mózgu ☐ porównuje mózg i rdzeń kręgowy pod względem budowy i pełnionych funkcji ☐ omawia budowę układu limbicznego ☐ wyjaśnia znaczenie bariery krew–mózg	
36	Obwodowy układ nerwowy	☐ charakteryzuje elementy obwodowego układu nerwowego ☐ definiuje pojęcia: <i>łuk odruchowy</i> ,	☐ omawia budowę nerwu ☐ rozróżnia nerwy czaszkowe i nerwy rdzeniowe ☐ charakteryzuje	☐ analizuje przekazywanie impulsu w łuku odruchowym ☐ porównuje odruchy warunkowe	☐ omawia doświadczenia Iwana Pawłowa ☐ wyjaśnia, w jaki sposób powstaje instrumentalny odruch warunkowy ☐ dowodzi znaczenia	

			<i>odruch</i> ☐ wymienia elementy łuku odruchowego	elementy łuku odruchowego ☐ wymienia przykłady odruchów warunkowych i bezwarunkowych	z odruchami bezwarunkowymi ☐ klasyfikuje rodzaje odruchów ☐ wyjaśnia, na czym polega klasyczny odruch warunkowy ☐ charakteryzuje rodzaje pamięci	odruchów warunkowych w uczeniu się ☐ omawia sposób, w jaki przebiegają informacje przez różne rodzaje pamięci
	37	Autonomiczny układ nerwowy	☐ klasyfikuje części układu nerwowego pod względem funkcjonalnym ☐ wymienia cechy budowy poszczególnych części układu autonomicznego	☐ rozróżnia somatyczny i autonomiczny układ nerwowy ☐ charakteryzuje funkcje układu autonomicznego	☐ porównuje część współczulną autonomicznego układu nerwowego z częścią przywspółczulną tego układu pod względem budowy i funkcji	☐ uzasadnia, że obie części układu autonomicznego wykazują antagonizm czynnościowy
	38	Higiena i choroby układu nerwowego	☐ definiuje pojęcia: <i>stres, stresor</i> ☐ wymienia przykłady sytuacji wywołujących reakcję stresową ☐ wymienia następstwa długotrwałego stresu ☐ wymienia przyczyny depresji	☐ wyjaśnia, czym są emocje ☐ wymienia objawy stresu ☐ określa wpływ stresu na funkcjonowanie narządów ☐ dowodzi, że depresja jest chorobą	☐ omawia przebieg reakcji stresowej ☐ omawia neurologiczne podłoże depresji ☐ omawia sposoby diagnostyki i leczenia depresji ☐ wyjaśnia, na czym polega mechanizm	☐ dowodzi, że długotrwały stres stanowi zagrożenie dla homeostazy ☐ dowodzi, że nerwice są chorobami cywilizacyjnymi ☐ rozróżnia rodzaje nerwic ☐ analizuje fazy stresu

			☐ proponuje działania profilaktyczne zmniejszające ryzyko wystąpienia depresji ☐ podaje przykłady chorób neurologicznych ☐ wymienia przykłady rytmów biologicznych człowieka	współczesnego świata ☐ podaje sposoby zmniejszania ryzyka powstawania uzależnień ☐ wymienia fazy snu ☐ ocenia znaczenie snu dla prawidłowego funkcjonowania organizmu ☐ wyjaśnia, czym są rytmy biologiczne	powstawania uzależnienia ☐ dowodzi, że uzależnienie to choroba układu nerwowego ☐ charakteryzuje wybrane choroby neurologiczne ☐ omawia dobowy rytm snu i czuwania	☐ wyjaśnia, że uzależnienie jest chorobą układu kary i układu nagrody ☐ porównuje fazy snu NREM i REM
Narządy zmysłów	39	Budowa i działanie narządu wzroku	☐ wymienia elementy narządu wzroku ☐ określa funkcje elementów narządu wzroku ☐ opisuje drogę światła i impulsu nerwowego prowadzącą do powstania wrażeń wzrokowych ☐ wymienia przykłady chorób i wad wzroku ☐ wskazuje podstawowe zasady	☐ wymienia funkcje aparatu ochronnego i aparatu ruchowego oka ☐ omawia budowę anatomiczną gałki ocznej ☐ wymienia cechy obrazu powstającego na siatkówce ☐ wyjaśnia, na czym polega akomodacja oka ☐ wymienia przyczyny wad wzroku	☐ określa funkcje elementów gałki ocznej ☐ porównuje pręciki z czopkami ☐ omawia mechanizm widzenia ☐ uzasadnia, że jaskra jest chorobą współczesnego świata	☐ uzasadnia znaczenie widzenia dwuocznego ☐ analizuje przemiany rodopsyny ☐ analizuje przetwarzanie informacji wzrokowej ☐ charakteryzuje wybrane choroby wzroku ☐ omawia przyczyny, diagnostykę, leczenie i profilaktykę jaskry

			higieny wzroku	☐ omawia sposoby korygowania wad wzroku		
	40	Ucho – narząd słuchu i równowagi	☐ wymienia elementy narządu słuchu i równowagi ☐ określa podstawowe funkcje elementów narządu słuchu i równowagi	☐ dowodzi szkodliwości hałasu ☐ rozróżnia ucho zewnętrzne, środkowe i wewnętrzne ☐ opisuje drogę fal dźwiękowych i impulsu nerwowego prowadzącą do powstania wrażeń słuchowych ☐ omawia budowę błędnika	☐ charakteryzuje elementy narządu słuchu i równowagi pod względem budowy i pełnionych funkcji ☐ omawia powstawanie wrażeń słuchowych i funkcjonowanie ślimaka ☐ wyjaśnia zasadę działania narządu równowagi	☐ wykazuje, że receptory słuchu i równowagi to mechanoreceptory ☐ wyjaśnia, od czego zależy wysokość i natężenie dźwięku ☐ określa zakres częstotliwości dźwięku, na który reaguje ludzkie ucho
	41	Narządy smaku oraz węchu	☐ wymienia chemoreceptory ☐ wymienia funkcje narządów smaku i węchu	☐ wyjaśnia biologiczne znaczenie zmysłów smaku i węchu ☐ wymienia pięć podstawowych smaków odczuwanych przez człowieka	☐ omawia budowę narządów smaku i węchu	☐ wykazuje związek między budową a funkcją narządów smaku i węchu
Układ hormonalny	42	Budowa i funkcje układu	☐ definiuje pojęcia: <i>hormon, gruczoł</i>	☐ rozróżnia hormony tkankowe i hormony	☐ klasyfikuje hormony ze względu	☐ charakteryzuje choroby wynikające z zaburzeń

		hormonalnego	<p><i>dokrewny</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wymienia przykłady hormonów tkankowych i hormonów miejscowych ☐ wymienia gruczoły dokrewne ☐ określa położenie gruczołów dokrewnych ☐ wymienia nazwy hormonów przysadki ☐ wymienia choroby wynikające z niedoboru i nadmiaru wybranych hormonów ☐ charakteryzuje funkcje hormonów nadnerczy, trzustki i gonad 	<p>miejscowe</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje funkcje hormonów przysadki, tarczycy, przytarczyc i grasicy ☐ porównuje skutki nadmiaru hormonu wzrostu ze skutkami jego niedoboru w różnych okresach życia ☐ wymienia skutki cukrzycy ☐ wyjaśnia, na czym polega antagonistyczne działania hormonów ☐ podaje przykłady hormonów działających antagonistycznie 	<p>na ich działanie</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia, na czym polega działanie autokrynne, parakrynne, endokrynne i neurokrynne hormonów ☐ omawia działanie wybranych hormonów tkankowych i hormonów miejscowych ☐ omawia funkcje szyszynki ☐ określa, jakie działania profilaktyczne należy podejmować w celu uniknięcia zachorowania na cukrzycę 	<p>funkcjonowania nadnerczy i trzustki</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje typy cukrzycy ☐ omawia diagnostykę i sposób leczenia cukrzycy ☐ porównuje działanie insuliny i glukagonu oraz kalcytoniny i parathormonu
	43	Regulacja wydzielania hormonów	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia znaczenie pojęcia <i>ujemne sprzężenie zwrotne</i> ☐ wyjaśnia, jakie znaczenie mają 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia mechanizm ujemnego sprzężenia zwrotnego na przykładzie regulacji pracy 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia działanie hormonów podwzgórza ☐ klasyfikuje hormony ze względu 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ dowodzi związku między układem dokrewnym a układem nerwowym w utrzymaniu homeostazy

			hormony tropowe	tarczycy ☐ wyjaśnia, na czym polega regulacyjna rola hormonów podwzgórza i przysadki ☐ porównuje układ hormonalny z układem nerwowym	na ich budowę chemiczną ☐ porównuje mechanizm działania hormonów białkowych z mechanizmem działania hormonów steroidowych	☐ wykazuje, że podwzgórze i przysadka odgrywają nadrzędną rolę regulacji hormonalnej
Rozmnażanie i rozwój człowieka	44	Budowa i funkcjonowanie męskich narządów rozrodczych	☐ wymienia elementy męskiego układu rozrodczego ☐ wymienia funkcje męskich narządów płciowych ☐ wymienia męskie cechy płciowe ☐ definiuje pojęcie <i>spermatogeneza</i>	☐ rozróżnia narządy zewnętrzne i wewnętrzne męskiego układu rozrodczego ☐ rozpoznaje elementy męskiego układu rozrodczego ☐ wymienia fazy spermatogenezy ☐ omawia budowę plemnika ☐ wyjaśnia znaczenie testosteronu	☐ klasyfikuje męskie cechy płciowe na pierwszorzędowe, drugorzędowe i trzeciorzędowe ☐ omawia budowę poszczególnych elementów męskiego układu rozrodczego ☐ omawia przebieg spermatogenezy ☐ określa funkcję poszczególnych elementów plemnika	☐ uzasadnia związek między budową a funkcją męskich narządów płciowych ☐ omawia skład nasienia
	45	Budowa i funkcjonowanie żeńskich narządów rozrodczych	☐ wymienia elementy żeńskiego układu rozrodczego ☐ wymienia funkcje elementów żeńskiego	☐ rozróżnia narządy zewnętrzne i wewnętrzne żeńskiego układu rozrodczego	☐ omawia budowę poszczególnych elementów układu rozrodczego ☐ charakteryzuje	☐ uzasadnia związek między budową a funkcją żeńskich narządów płciowych ☐ wyjaśnia, na czym

			<p>układu rozrodczego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>oogeneza, cykl miesięczkowy</i> ☐ wymienia fazy cyklu miesięczkowego 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ rozpoznaje elementy żeńskiego układu rozrodczego ☐ wymienia fazy oogenezy ☐ wyjaśnia znaczenie żeńskich hormonów płciowych 	<p>przebieg oogenezy</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia zmiany zachodzące w błonie śluzowej macicy w czasie cyklu miesięczkowego ☐ określa zmiany w jajniku w czasie cyklu miesięczkowego ☐ omawia budowę oocytu II rzędu 	<p>polega hormonalna regulacja cyklu miesięczkowego</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje oogenezę ze spermatogenezą
46	Rozwój człowieka	<ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>zapłodnienie, implantacja</i> ☐ wymienia etapy rozwoju zarodkowego ☐ wymienia rodzaje błon płodowych ☐ wymienia funkcje łożyska ☐ wymienia fazy porodu ☐ wymienia czynniki wpływające na przebieg rozwoju prenatalnego i postnatalnego 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ określa funkcje błon płodowych ☐ omawia powstawanie łożyska ☐ wyjaśnia znaczenie łożyska ☐ wymienia przyczyny powstawania wad wrodzonych ☐ ocenia znaczenie diagnostyki prenatalnej ☐ charakteryzuje etapy rozwoju postnatalnego 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia przebieg zapłodnienia ☐ charakteryzuje etapy rozwoju zarodkowego ☐ charakteryzuje rozwój płodowy ☐ omawia przebieg implantacji ☐ charakteryzuje budowę łożyska ☐ ocenia znaczenie bariery łożyskowej ☐ omawia fazy porodu 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ omawia wędrówkę plemników w poszczególnych częściach żeńskiego układu rozrodczego ☐ określa rolę struktur zarodkowych i narządów płodowych w życiu prenatalnym ☐ omawia rolę hormonów wytwarzanych przez łożysko ☐ omawia metody badań prenatalnych ☐ omawia zasady oceny stanu zdrowia noworodka 	

			☐ wymienia etapy rozwoju postnatalnego			
	47	Planowanie rodziny. Choroby i higiena układu rozrodczego	☐ wyjaśnia znaczenie pojęcia <i>antykoncepcja</i> ☐ wymienia metody wykorzystywane w planowaniu rodziny ☐ wymienia choroby układu rozrodczego i choroby przenoszone drogą płciową ☐ wymienia zasady zapobiegania rozprzestrzenianiu się chorób przenoszonych drogą płciową	☐ charakteryzuje wybrane naturalne i sztuczne metody regulacji poczęć ☐ ocenia zagrożenia wynikające z zakażenia chorobami przenoszonymi drogą płciową ☐ przyporządkowuje chorobom źródła zakażenia ☐ wskazuje raka szyjki macicy jako chorobę współczesnego świata	☐ wyjaśnia, na czym polega zapłodnienie <i>in vitro</i> ☐ omawia przyczyny niepłodności ☐ klasyfikuje metody regulacji poczęć ☐ omawia zasady działania poszczególnych metod antykoncepcji ☐ charakteryzuje wybrane choroby układu rozrodczego	☐ wskazuje wady i zalety metod antykoncepcji ☐ omawia sposób diagnozowania, leczenia i profilaktyki raka szyjki macicy ☐ ocenia znaczenie regularnych wizyt u ginekologa
Choroby a zdrowie człowieka	48	Uwarunkowani a zdrowia. Choroby zakaźne i pasożytnicze	☐ definiuje pojęcia: <i>zdrowie, choroba</i> ☐ wymienia główne czynniki warunkujące zdrowie ☐ wymienia czynniki chorobotwórcze ☐ wymienia źródła zakażenia ☐ wymienia	☐ rozróżnia zdrowie fizyczne, psychiczne, społeczne i duchowe ☐ klasyfikuje czynniki chorobotwórcze ☐ rozróżnia choroby cywilizacyjne i społeczne ☐ wymienia główne	☐ omawia główne czynniki wpływające na zdrowie ☐ wyjaśnia znaczenie znajomości etiologii i patogenezy we właściwym leczeniu chorób ☐ omawia czynniki chorobotwórcze	☐ wyróżnia kryteria klasyfikacji chorób ☐ klasyfikuje choroby pod względem dróg rozprzestrzeniania się patogenów ☐ określa wrota zakażenia dla patogenów wywołujących wybrane choroby

			<p>bezpośrednie i pośrednie drogi rozprzestrzeniania się patogenów biologicznych</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ proponuje sposoby na uniknięcie zarażenia się wybranymi chorobami zakaźnymi i pasożytniczymi 	<p>wrota zakażenia się patogenami</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ definiuje pojęcia: <i>etiologia, patogeneza</i> ☐ proponuje działania profilaktyczne, metody zwalczania i leczenia chorób zakaźnych ☐ przyporządkowuje czynniki chorobotwórcze do wybranych chorób zakaźnych i pasożytniczych 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ charakteryzuje drogi rozprzestrzeniania się patogenów biologicznych ☐ omawia główne wrota zakażenia się patogenami ☐ określa drogi rozprzestrzeniania się wybranych chorób zakaźnych i pasożytniczych 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ określa sposób nabywania odporności na wybrane choroby zakaźne
49	Choroby nowotworowe	<ul style="list-style-type: none"> ☐ wyjaśnia różnicę między nowotworami łagodnymi a nowotworami złośliwymi ☐ wymienia przyczyny powstawania nowotworów ☐ wyjaśnia, w jaki sposób powstają przerzuty ☐ wymienia czynniki 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ klasyfikuje czynniki kancerogenne ☐ definiuje pojęcia <i>karcinogeneza, onkogeny</i> ☐ nazywa etapy powstawania nowotworu ☐ wskazuje cechy komórek nowotworu ☐ proponuje działania profilaktyczne 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ klasyfikuje nowotwory na łagodne i złośliwe ☐ charakteryzuje grupy genów odpowiedzialnych za powstawanie nowotworów ☐ wyjaśnia różnicę między mutagenami a kancerogenami ☐ omawia etapy powstawania 	<ul style="list-style-type: none"> ☐ porównuje nowotwory łagodne z nowotworami złośliwymi ☐ omawia metody leczenia nowotworów 	

			<p>zewnątrzne będące najczęstszą przyczyną powstawania nowotworów</p> <p>☐ wyjaśnia, dlaczego wczesne wykrycie zmian nowotworowych jest ważnym elementem walki z nowotworem</p>	<p>zmniejszające ryzyko powstania nowotworu</p> <p>☐ uzasadnia, że palenie tytoniu ma negatywne skutki dla zdrowia człowieka</p>	nowotworu	
	50	Uzależnienia	<p>☐ definiuje pojęcia: <i>uzależnienie, zespół abstynencyjny, substancja psychoaktywna, alkoholizm, narkomania, lekomania</i></p> <p>☐ wyjaśnia, w jakiej sytuacji stwierdza się uzależnienie</p> <p>☐ dowodzi negatywnego wpływu alkoholu i palenia tytoniu na zdrowie człowieka</p>	<p>☐ podaje przykłady substancji psychoaktywnych</p> <p>☐ wyjaśnia, czym są uzależnienia fizyczne i psychiczne</p> <p>☐ wymienia czynniki sprzyjające rozwojowi uzależnienia od alkoholu</p> <p>☐ wyjaśnia, na czym polega profilaktyka uzależnień</p>	<p>☐ określa znaczenie tolerancji w powstawaniu uzależnień</p> <p>☐ uzasadnia negatywny wpływ kofeiny i dopalaczy na zdrowie człowieka</p> <p>☐ określa skutki spożywania alkoholu i palenia tytoniu na poszczególne narządy</p> <p>☐ uzasadnia konieczność zdrowego trybu życia u kobiet będących w ciąży</p> <p>☐ omawia sposoby</p>	<p>☐ określa skutki uzależnień fizycznych i psychicznych</p> <p>☐ analizuje fazy uzależnienia od substancji psychoaktywnej</p> <p>☐ przewiduje skutki uzależnienia od leków dla zdrowia człowieka</p>

WYMAGANIA EDUKACYJNE - ZAKRES ROZSZERZONY - NOWA ERA – CZĘŚĆ 3

Dział programu	Lp.	Temat	Poziom wymagań na poszczególne oceny			
			dopuszczający (K) konieczny	dostateczny (P) podstawowy	dobry (R) rozszerzający	bardzo dobry (D) dopełniający
Mechanizmy dziedziczenia	1.	Budowa i rola kwasów nukleinowych	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje budowę pojedynczego nukleotydu DNA i RNA • określa rolę DNA jako nośnika informacji genetycznej • wymienia rodzaje RNA • określa rolę podstawowych rodzajów RNA 	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje sposób łączenia się nukleotydów w pojedynczym łańcuchu DNA • wyjaśnia, z czego wynika komplementarność zasad • uzupełnia schemat jednego łańcucha polinukleotydowego DNA o łańcuch 	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega różna orientacja łańcuchów polinukleotydowych DNA • rozpoznaje poszczególne wiązania w cząsteczce DNA • wyjaśnia, na czym polega reguła Chargaffa • porównuje budowę 	<p><i>Uczeń:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zasadę tworzenia nazw nukleotydów • planuje doświadczenie, którego celem jest wykazanie roli DNA jako nośnika informacji genetycznej • rozróżnia DNA od RNA za pomocą reguły Chargaffa

		<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje budowę przestrzenną cząsteczki DNA • wyjaśnia pojęcie <i>podwójna helisa</i> 	<p>komplementarny</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje budowę chemiczną i przestrzenną RNA • określa lokalizację RNA w komórkach prokariotycznej i eukariotycznej 	<p>i funkcje DNA z budową i funkcjami RNA</p>	
2.	Replikacja DNA	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>replikacja</i> • wyjaśnia znaczenie replikacji DNA • wymienia etapy replikacji DNA • uzasadnia konieczność zachodzenia replikacji przed podziałem komórki 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>widelki replikacyjne</i>, <i>oczko replikacyjne</i> • omawia przebieg replikacji • wyjaśnia, na czym polega semikonserwatywny charakter replikacji DNA • określa rolę polimerazy DNA podczas replikacji • porównuje przebieg replikacji w 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje poszczególne etapy replikacji • wyjaśnia, skąd pochodzi energia potrzebna do syntezy nowego łańcucha DNA • wykazuje różnice w syntezie obu nowych łańcuchów DNA • wyjaśnia rolę sekwencji telomerowych 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia poszczególne modele replikacji • planuje doświadczenie mające na celu wykazanie, że replikacja DNA jest semikonserwatywna • wykazuje naprawczą rolę polimerazy DNA w replikacji

			komórkach prokariotycznych i eukariotycznych	<ul style="list-style-type: none"> określa rolę poszczególnych enzymów w replikacji DNA 	<ul style="list-style-type: none"> omawia mechanizmy regulacji replikacji DNA
3.	Geny i genomy	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>gen, genom, pozagenowy DNA, chromosom, chromatyna, nukleosom</i> rozdziela eksony i introny określa lokalizację DNA w komórkach prokariotycznej i eukariotycznej 	<ul style="list-style-type: none"> omawia budowę genu rozdziela geny ciągłe i nieciągłe wymienia rodzaje sekwencji wchodzących w skład genomu wyjaśnia pojęcia: <i>sekwencje powtarzalne, pseudogeny</i> omawia skład chemiczny chromatyny przedstawia budowę chromosomu 	<ul style="list-style-type: none"> określa informacje zawarte w genie charakteryzuje genom wirusa porównuje strukturę genomów prokariotycznego i eukariotycznego wymienia i charakteryzuje etapy upakowania DNA w jądrze komórkowym 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje heterochromatynę z euchromatyną rozdziela genom wirusowy ze względu na wybrane kryteria omawia genom mitochondrialny człowieka
4.	Związek między genem a cechą	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: 	<ul style="list-style-type: none"> omawia przebieg 	<ul style="list-style-type: none"> omawia przebieg 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia

			<p><i>kod genetyczny, ekspresja genu, translacja, transkrypcja</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia i charakteryzuje cechy kodu genetycznego • ilustruje schematycznie etapy odczytywania informacji genetycznej • nazywa etapy translacji 	<p>transkrypcji i translacji</p> <ul style="list-style-type: none"> • analizuje tabelę kodu genetycznego • wyjaśnia zasadę kodowania informacji genetycznej organizmu przez kolejne trójki nukleotydów w DNA i mRNA • określa rolę polimerazy RNA w procesie transkrypcji • określa rolę aminoacylo-tRNA i rybosomów w translacji 	<p>odwrotnej transkrypcji wirusowego RNA</p> <ul style="list-style-type: none"> • zapisuje sekwencję aminokwasów łańcucha peptydowego na podstawie sekwencji nukleotydów mRNA • porównuje ekspresję genów w komórkach prokariotycznych i eukariotycznych • określa rolę i sposoby modyfikacji potranskrypcyjnej RNA • określa rolę i sposoby modyfikacji 	<p>przykłady wirusów, u których występuje odwrotna transkrypcja</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, w jaki sposób dochodzi do tworzenia się polirybosomów • wyjaśnia biologiczne znaczenie polirybosomów • porównuje przebieg ekspresji genów w jądrze i organellach komórki eukariotycznej
--	--	--	--	---	--	---

					potranslacyjnej białek	
5.	Regulacja ekspresji genów	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>operon</i> • wskazuje na schemacie sekwencje regulatorowe operonu oraz geny struktury • wymienia poziomy kontroli ekspresji genów w komórce eukariotycznej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega regulacja ekspresji genów w komórce prokariotycznej na podstawie modelu operonu laktozowego i tryptofanowego • wyjaśnia, jakie znaczenie w regulacji ekspresji genów operonu laktozowego mają: gen kodujący represor, operator i promotor • omawia regulację inicjacji transkrypcji w komórce eukariotycznej 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnia regulację negatywną od pozytywnej w przypadku działania operonu laktozowego • porównuje sposób regulacji ekspresji genów struktury operonu laktozowego i operonu tryptofanowego • wyjaśnia, na czym polega alternatywne składanie RNA • porównuje regulację ekspresji genów w komórkach prokariotycznej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega regulacja dostępu do genu w komórce eukariotycznej • wyjaśnia, w jaki sposób powstają różne formy białek podczas ekspresji jednego genu • omawia rolę niekodującego RNA w regulacji ekspresji genów w komórce eukariotycznej • wyjaśnia, w jaki sposób regulacja ekspresji genów u organizmów 	

					i eukariotycznej	wielokomórkowych powoduje zróżnicowanie komórek na poszczególne typy
6.	Dziedziczenie cech. I prawo Mendla	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>allel, genotyp, fenotyp, homozygota, heterozygota, allel dominujący, allel recesywny</i> • zapisuje przebieg i wyniki doświadczeń Gregora Mendla za pomocą kwadratu Punnetta • podaje treść I prawa Mendla 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia prace G. Mendla, na podstawie których sformułował on reguły dziedziczenia • wymienia przykłady cech człowieka dziedziczonych zgodnie z I prawem Mendla • wykonuje przykładowe krzyżówki jednogenowe 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>linia czysta</i> • wyjaśnia, jakie znaczenie w doświadczeniach G. Mendla miało wyhodowanie przez niego osobników grochu zwyczajnego należących do linii czystych • analizuje wyniki krzyżówek jednogenowych na przykładzie grochu zwyczajnego • określa prawdopodobieństw 	<ul style="list-style-type: none"> • określa sposób wykonania i znaczenie krzyżówki testowej jednogenowej 	

					wo wystąpienia genotypów i fenotypów u potomstwa w wypadku dziedziczenia jednej cechy	
7.	II prawo Mendla	<ul style="list-style-type: none"> • podaje treść II prawa Mendla 	<ul style="list-style-type: none"> • wykonuje przykładowe krzyżówki dwugenowe 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje wyniki krzyżówek dwugenowych na przykładzie grochu zwyczajnego • określa prawdopodobieństwo wystąpienia genotypów i fenotypów u potomstwa w wypadku dziedziczenia dwóch cech niesprzężonych 	<ul style="list-style-type: none"> • określa sposób wykonania i znaczenie krzyżówki testowej dwugenowej • ocenia znaczenie badań G. Mendla dla rozwoju genetyki 	
8.	Chromosomowa teoria	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>locus</i>, <i>geny</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia zależność między częstością 	<ul style="list-style-type: none"> • oblicza częstość <i>crossing-</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • wykazuje różnice między genami 	

	dziedziczenia	<p><i>sprzężone, crossing-over</i></p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia główne założenia chromosomowej teorii dziedziczenia wyjaśnia, na czym polega zjawisko sprzężenia genów 	<p>zachodzenia <i>crossing-over</i> a odległością między dwoma genami w chromosomie</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na czym polega mapowanie genów wykonuje przykładowe krzyżówki dotyczące dziedziczenia genów sprzężonych 	<p>-over między dwoma genami sprzężonymi</p> <ul style="list-style-type: none"> określa prawdopodobieństwo wystąpienia genotypów i fenotypów u potomstwa w wypadku dziedziczenia dwóch cech sprzężonych analizuje wyniki krzyżówek dotyczących dziedziczenia genów sprzężonych oblicza odległość między genami 	niesprzężonymi a sprzężonymi
9.	Determinacja płci. Cechy sprzężone z płcią	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>kariotyp, chromosomy płci</i> 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia nazwy oraz objawy chorób uwarunkowanych 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, jaką rolę w determinacji płci odgrywają gen 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, jakie znaczenie ma proces

		<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje podobieństwa i różnice między kariotypem kobiety a kariotypem mężczyzny • wyjaśnia sposób determinacji płci u człowieka • charakteryzuje kariotyp człowieka • określa płeć różnych osób na podstawie analizy ich kariotypu • wymienia przykłady cech sprzężonych z płcią 	<p>mutacjami genów sprzężonych z płcią</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykonuje krzyżówki dotyczące dziedziczenia cech sprzężonych z płcią • określa prawdopodobieństw o wystąpienia choroby sprzężonej z płcią • wyjaśnia przyczyny oraz podaje ogólne objawy hemofilii i daltonizmu • rozróżnia cechy sprzężone z płcią i cechy związane z płcią 	<p>SRY i hormony wytwarzane przez rozwijające się jądra</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia mechanizm inaktywacji chromosomu X • charakteryzuje dwa podstawowe typy genetycznej determinacji płci i podaje przykłady organizmów, u których one występują • wyjaśnia powody, dla których daltonizm i hemofilia występują niemal wyłącznie u mężczyzn 	<p>inaktywacji jednego z chromosomów X w większości komórek organizmu kobiety</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia przykłady środowiskowego mechanizmu determinowania płci • planuje doświadczenie mające na celu wykazanie związku dziedziczenia koloru oczu muszki owocowej z dziedziczeniem płci
--	--	---	---	--	--

10.	Inne sposoby dziedziczenia cech	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>allele wielokrotne</i> na przykładzie dziedziczenia grup krwi u człowieka • wykonuje krzyżówki dotyczące dziedziczenia grup krwi i czynnika Rh • określa prawdopodobieństw o wystąpienia określonego fenotypu u potomstwa w wypadku dziedziczenia alleli wielokrotnych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>dominacja niezupełna, kodominacja, geny kumulatywne, geny plejotropowe</i> • charakteryzuje relacje między allelami jednego genu oparte na dominacji niezupełnej i kodominacji • określa prawdopodobieństw o wystąpienia genotypów i fenotypów u potomstwa w wypadku kodominacji • podaje przykład cechy uwarunkowanej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>geny komplementarne, geny dopełniające się, geny epistatyczne, geny hipostatyczne</i> • wyjaśnia, z jakiego powodu geny determinujące barwę kwiatów groszku pachnącego zostały nazwane genami komplementarnym i • określa prawdopodobieństw o wystąpienia genotypów i fenotypów u potomstwa w wypadku 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, co to znaczy, że choroba genetyczna jest uwarunkowana przez gen plejotropowy • określa prawdopodobieństw o wystąpienia genotypów i fenotypów u potomstwa w wypadku dziedziczenia genów epistatycznych
-----	---------------------------------	--	--	--	--

				obecnością genów kumulatywnych	dziedziczenia genów dopełniających się <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega działanie genów epistatycznych i hipostatycznych w wypadku dziedziczenia barwy sierści u gryzoni 	
11.	Zmienność organizmów	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>zmienność genetyczna</i>, <i>zmienność środowiskowa</i> • wymienia rodzaje zmienności i wskazuje zależności między nimi • wymienia przykłady potwierdzające występowanie 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>zmienność ciągła</i>, <i>zmienność nieciągła</i> • wymienia przykłady zmienności ciągłej i nieciągłej • omawia przyczyny zmienności genetycznej • określa znaczenie zmienności genetycznej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, w jaki sposób niezależna segregacja chromosomów, <i>crossing-over</i> oraz losowe łączenie się gamet wpływają na zmienność osobniczą • wymienia cechy mutacji, które 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie pojęcia <i>transpozony</i> i określa znaczenie transpozonów w rozwoju zmienności osobniczej • wyjaśnia znaczenie pojęcia <i>norma reakcji</i> 	

		zmienności środowiskowej	i środowiskowej	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje zmienność genetyczną ze zmiennością środowiskową 	<p>stanowią jedno z głównych źródeł zmienności genetycznej</p> <ul style="list-style-type: none"> • porównuje zmienność genetyczną rekombinacyjną ze zmiennością mutacyjną • określa fenotypy zależne od genotypu oraz od wpływu środowiska 	<p><i>genotypu</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny zmienności obserwowanej w wypadku organizmów o identycznych genotypach
12.	Zmiany w informacji genetycznej	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>mutacja, mutacja genowa, mutacja chromosomowa strukturalna, mutacja chromosomowa liczbowa, czynnik mutagenny</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>mutacja somatyczna, mutacja generatywna, mutacja spontaniczna, mutacja indukowana</i> • klasyfikuje mutacje według różnych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>mutacje letalne, mutacje subletalne, mutacje neutralne, mutacje korzystne, protoonkogeny, onkogeny, geny supresorowe</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • przewiduje i ilustruje zmiany kariotypu dowolnego organizmu powstałe w wyniku mutacji chromosomowych liczbowych 	

		<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przykłady fizycznych, chemicznych i biologicznych czynników mutagennych • wymienia przykłady mutacji genowych i mutacji chromosomowych • wymienia pozytywne i negatywne skutki mutacji 	<p>kryteriów</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa ryzyko przekazania mutacji potomstwu • wskazuje przyczyny mutacji spontanicznych i mutacji indukowanych • uzasadnia konieczność ograniczenia w codziennym życiu stosowania substancji mutagennych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia charakter zmian w DNA typowych dla różnych mutacji • określa skutki mutacji genowych dla kodowanego przez dany gen łańcucha polipeptydowego • omawia przyczyny powstawania mutacji chromosomowych liczbowych • rozpoznaje na schematach różne rodzaje mutacji chromosomowych • wskazuje na zależności między występowaniem mutacji a transformacją 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia znaczenie mutacji w przebiegu ewolucji • wskazuje różnicę między kariotypami organizmu aneuploidalnego i organizmu poliploidalnego • wymienia przykłady protoonkogenów i genów supresorowych oraz chorób nowotworowych związanych z ich mutacjami
--	--	---	--	---	--

					nowotworową komórki	
13.	Choroby jednogenowe	<ul style="list-style-type: none"> wymienia przykłady chorób genetycznych uwarunkowanych obecnością w autosomach zmutowanych alleli dominujących i recesywnych wyjaśnia pojęcie <i>choroby bloku metabolicznego</i> wyjaśnia, na czym polegają choroby bloku metabolicznego wymienia przykłady chorób bloku metabolicznego wskazuje choroby bloku metabolicznego, 	<ul style="list-style-type: none"> klasyfikuje choroby genetyczne w zależności od sposobu ich dziedziczenia wyjaśnia przyczyny oraz podaje ogólne objawy mukowiscydozy, fenyloketonurii, choroby Huntingtona, anemii sierpowatej rozpoznaje na rycinie prawidłowe oraz sierpowate erythrocyty krwi 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia przyczyny oraz podaje ogólne objawy albinizmu, alkaptonurii, choroby Parkinsona, dystrofii mięśniowej Duchenne'a, krzywicy odpornej na witaminę D wymienia przykłady stosowanych obecnie metod leczenia wybranych chorób genetycznych oraz ocenia ich skuteczność wymienia 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje strukturę i właściwości hemoglobiny prawidłowej oraz hemoglobiny sierpowatej charakteryzuje choroby człowieka wynikające z mutacji DNA mitochondrialnego uzasadnia znaczenie analizy rodowodów jako metody diagnozowania chorób genetycznych 	

			których leczenie polega na stosowaniu odpowiedniej diety eliminacyjnej		<p>przykłady chorób człowieka wynikających z mutacji mitochondrialnego DNA</p> <ul style="list-style-type: none"> • ustala typy dziedziczenia chorób genetycznych na podstawie analizy rodowodów 	
14.	Choroby chromosomalne i wieloczynnikowe	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przykłady oraz objawy chorób genetycznych człowieka wynikających z nieprawidłowej struktury chromosomów • wymienia przykłady chorób genetycznych człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • określa rodzaj zmian kariotypu u chorych z zespołem Downa, zespołem Klinefeltera i zespołem Turnera • wymienia objawy zespołu Downa, zespołu Klinefeltera i zespołu Turnera • wyjaśnia zależność między wiekiem 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia choroby spowodowane mutacjami strukturalnymi na przykładzie przewlekłej białaczki szpikowej • określa rodzaj zmian kariotypu u chorych z zespołem 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje fotografie kariotypów człowieka • omawia choroby wieloczynnikowe 	

			wynikających ze zmiany liczby autosomów i chromosomów płci	rodziców a prawdopodobieństwem urodzenia się dziecka z zespołem Downa	Edwardsa i zespołem Patau <ul style="list-style-type: none"> wymienia objawy zespołu Edwardsa i zespołu Patau 	
Biotechnologia molekularna	1.	Biotechnologia. Podstawowe techniki inżynierii genetycznej	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>biotechnologia molekularna, inżynieria genetyczna, elektroforeza DNA, PCR, klonowanie DNA, transformacja genetyczna</i> wymienia przykłady dziedzin życia, w których można zastosować biotechnologię molekularną wymienia enzymy stosowane w biotechnologii 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>sonda molekularna, wektor, sekwencjonowanie DNA, hybrydyzacja DNA</i> wyjaśnia, czym się zajmuje inżynieria genetyczna omawia wykorzystanie enzymów restrykcyjnych, ligaz i polimeraz DNA wyjaśnia, na czym polega: hybrydyzacja DNA z wykorzystaniem 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje biotechnologię klasyczną z biotechnologią molekularną charakteryzuje enzymy stosowane w biotechnologii molekularnej omawia poszczególne etapy analizy restrykcyjnej DNA, przebiegu PCR, klonowania DNA określa cel tworzenia 	<ul style="list-style-type: none"> sprawdza, jakie produkty powstaną na skutek cięcia DNA przez enzymy restrykcyjne określa zalety i wady łańcuchowej reakcji polimerazy omawia metody pośredniego i bezpośredniego wprowadzenia DNA do komórek roślin i zwierząt analizuje przebieg klonowania DNA

		<p>molekularnej</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia techniki inżynierii genetycznej • wymienia etapy modyfikacji genomu 	<p>sondy molekularnej, analiza restrykcyjna, elektroforeza DNA, PCR,</p> <p>sekwencjonowanie DNA, klonowanie DNA, transformacja genetyczna</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia po jednym przykładzie praktycznego wykorzystania technik inżynierii genetycznej • wymienia sposoby wprowadzenia obcego genu do komórki 	<p>bibliotek genomowych i bibliotek cDNA</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje wektory stosowane do transformacji genetycznej 	<p>na przykładzie genu myszy</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia etapy tworzenia bibliotek genomowych i bibliotek cDNA
2.	Organizmy zmodyfikowane genetycznie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>organizm zmodyfikowany genetycznie</i>, <i>organizm transgeniczny</i>, 	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady zmodyfikowanych genetycznie roślin i zwierząt • omawia perspektywy 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje metody otrzymywania bakterii i roślin transgenicznych • omawia etapy 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia wybrane modyfikacje genetyczne mikroorganizmów, roślin i zwierząt • wyjaśnia, w jaki

		<p><i>produkt GMO</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazuje podobieństwa i różnice między organizmami zmodyfikowanymi genetycznie oraz transgenicznymi • wymienia metody otrzymywania organizmów zmodyfikowanych genetycznie • wymienia przykłady praktycznego wykorzystania mikroorganizmów, roślin i zwierząt zmodyfikowanych genetycznie 	<p>praktycznego wykorzystania organizmów zmodyfikowanych genetycznie w rolnictwie, przemyśle, medycynie i nauce</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia sposób oznakowania produktów GMO • wskazuje na zagrożenia ze strony GMO 	<p>modyfikacji komórek zarodkowych zwierząt</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia przykłady produktów GMO • podaje przykłady badań stosowanych w wypadku organizmów zmodyfikowanych genetycznie 	<p>sposób kontroluje się mikroorganizmy zmodyfikowane genetycznie uwolnione do środowiska</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje sposoby zapobiegania zagrożeniom ze strony GMO • analizuje argumenty przemawiające za genetyczną modyfikacją organizmów oraz przeciw niej • omawia regulacje prawne dotyczące GMO w Unii Europejskiej
--	--	--	---	---	--

3.	Klonowanie – korzyści i zagrożenia	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>klon, klonowanie</i> • wymienia przykłady organizmów będących naturalnymi klonami • określa cele klonowania mikroorganizmów, komórek, roślin i zwierząt 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, w jaki sposób otrzymuje się klony mikroorganizmów, komórek, roślin i zwierząt • wymienia sposoby wykorzystania klonów mikroorganizmów, komórek, roślin i zwierząt w różnych dziedzinach życia człowieka • wskazuje na obawy etyczne dotyczące klonowania zwierząt • uzasadnia swoje stanowisko w sprawie klonowania człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia rodzaje rozmnażania bezpłciowego jako przykłady naturalnego klonowania • omawia sposoby klonowania roślin i zwierząt • formułuje argumenty przemawiające za klonowaniem zwierząt oraz przeciw niemu • porównuje klonowanie terapeutyczne i klonowanie reprodukcyjne 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje kolejne etapy klonowania zwierząt metodą transplantacji jąder i rozdzielania komórek zarodka • planuje doświadczenie, którego celem będzie udowodnienie, że jądro zróżnicowanej komórki może pokierować rozwojem organizmu • wymienia przykłady osiągnięć w klonowaniu zwierząt
----	--	--	--	---	---

4.	Biotechnologia molekularna w medycynie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>diagnostyka molekularna, biofarmaceutyki, terapia genowa, komórki macierzyste</i> • wymienia korzyści wynikające z poznania genomu człowieka • wyjaśnia, czym zajmuje się diagnostyka molekularna • wymienia przykłady technik inżynierii genetycznej wykorzystywanych w diagnozowaniu chorób genetycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia argumenty przemawiające za stosowaniem szczepionek wytwarzanych metodami inżynierii genetycznej • omawia wykorzystanie diagnostyki molekularnej w wykrywaniu chorób genetycznych, zakaźnych, nowotworowych oraz wieloczynnikowych • wymienia przykłady leków otrzymanych metodami inżynierii genetycznej • wyjaśnia, na czym polega terapia 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia korzyści i zagrożenia wynikające z ustalenia sekwencji genomu człowieka • wyjaśnia, w jaki sposób otrzymuje się nowoczesne szczepionki • porównuje szczepionki rekombinowane ze szczepionkami DNA • charakteryzuje techniki inżynierii genetycznej wykorzystywane w diagnostyce molekularnej • omawia sposoby wytwarzania biofarmaceutyków 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia wykorzystanie mikromacierzy w diagnostyce molekularnej • określa znaczenie wykorzystania komórek macierzystych w leczeniu chorób • planuje doświadczenie mające na celu udowodnienie, że zróżnicowane komórki można przekształcić w komórki macierzyste
----	--	--	---	---	--

				<p>genowa</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia zastosowanie komórek macierzystych w leczeniu chorób człowieka • wyjaśnia, czym się zajmuje medycyna molekularna 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>przeciwciała monoklonalne</i> • podaje przykłady wykorzystania przeciwciał monoklonalnych w medycynie • wyjaśnia, w jaki sposób biotechnologia może się przyczynić do postępu w transplantologii • omawia korzyści i zagrożenia wynikające z terapii genowej 	
5.	Inne zastosowania biotechnologii molekularnej	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>profil genetyczny</i> • wymienia przykłady praktycznego zastosowania badań 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia sposoby zastosowania metod genetycznych w medycynie sądowej, ewolucjonizmie 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>sekwencje mikrosatelitarne</i> • uzasadnia znaczenie analizy 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje kolejne etapy ustalania profilu genetycznego • omawia 	

			<p>DNA w medycynie sądowej, ewolucjonizmie i systematyce</p>	<p>i systematyce</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia sposób wykorzystania analizy DNA do określenia pokrewieństwa (np. ustalania lub wykluczania ojcostwa) 	<p>sekwencji DNA w badaniach ewolucyjnych i taksonomicznych</p>	<p>wykorzystanie DNA mitochondrialnego w badaniach ewolucyjnych</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>filogenetyka molekularna</i> • analizuje drzewo filogenetyczne • przedstawia sposoby wykorzystania informacji zawartych w DNA
Ekologia	1.	Czym się zajmuje ekologia?	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>ekologia, ochrona środowiska, ochrona przyrody, siedlisko, nisza ekologiczna</i> • określa zakres badań ekologicznych 	<ul style="list-style-type: none"> • określa, czym się zajmują ekologia, ochrona środowiska i ochrona przyrody • określa niszę ekologiczną wybranych gatunków 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia różnicę między zasobami środowiska a warunkami środowiska • podaje przykłady ilustrujące prawo minimum, prawo 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>gatunek kosmopolityczny</i> • wykazuje, że pojęcie niszy ekologicznej dotyczy zarówno osobnika, jak

		<ul style="list-style-type: none"> • klasyfikuje czynniki środowiska na biotyczne i abiotyczne • wyjaśnia pojęcia: <i>zasoby środowiska, warunki środowiska</i>, podaje odpowiednie przykłady • wyjaśnia pojęcia: <i>nisza ekologiczna, gatunki wskaźnikowe</i> • wymienia przykłady praktycznego zastosowania gatunków wskaźnikowych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia relacje między siedliskiem a niszą ekologiczną organizmu • omawia prawo minimum i prawo tolerancji ekologicznej • wyjaśnia, na czym polega zasada współdziałania czynników środowiska • wyjaśnia, dlaczego porosty wykorzystuje się do oceny stanu czystości powietrza 	<p>tolerancji ekologicznej, zasadę współdziałania czynników</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia podobieństwa i różnice między prawem minimum a prawem tolerancji ekologicznej • uzasadnia, że istnieje związek między zakresem tolerancji organizmów a ich rozmieszczeniem na Ziemi • charakteryzuje zasady wyodrębniania form ekologicznych 	<p>i gatunku</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia zakres tolerancji ekologicznej organizmów wobec konkretnego czynnika środowiska • wskazuje różnice między gatunkami kosmopolitycznymi a wskaźnikowymi • charakteryzuje formy ekologiczne roślin wyodrębnione ze względu na wymagania dotyczące ilości wody • planuje doświadczenie
--	--	---	--	---	---

					<p>organizmów</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>eurybionty</i>, <i>stenobionty</i> • interpretuje wykres ilustrujący zakres tolerancji różnych gatunków wobec wybranego czynnika środowiska 	<p>mające na celu zbadanie zakresu tolerancji wybranego gatunku rośliny na działanie określonego czynnika środowiska</p>
2.	Ekologia populacji	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>populacja lokalna gatunku</i> • wymienia dwa podstawowe typy oddziaływania między osobnikami w populacji • wymienia cechy charakteryzujące populację • omawia znaczenie liczebności i 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>rozrodczość</i>, <i>śmiertelność</i>, <i>migracja</i>, <i>struktura wiekowa populacji</i>, <i>struktura płciowa populacji</i>, <i>zasięg przestrzenny</i>, <i>rozmieszczenie</i>, <i>emigracja</i>, <i>imigracja</i> • charakteryzuje podstawowe typy rozmieszczenia 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>opór środowiska</i>, <i>tempo wzrostu populacji</i> • charakteryzuje oddziaływania między członkami populacji • omawia regułę Alleego i podaje przykłady jej działania • wymienia czynniki 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje różnice między rozrodczością fizjologiczną i ekologiczną oraz śmiertelnością fizjologiczną i ekologiczną • porównuje strategie rozrodu typu <i>r</i> oraz typu <i>K</i> • charakteryzuje 	

		<p>zagęszczenia jako parametrów opisujących populację</p> <ul style="list-style-type: none"> wymienia czynniki wpływające na liczebność populacji 	<p>populacji i podaje przykłady gatunków, które reprezentują każdy z nich</p> <ul style="list-style-type: none"> przedstawia trzy podstawowe typy krzywej przeżywania, podaje przykłady gatunków, dla których są one charakterystyczne charakteryzuje niezależne od zagęszczenia czynniki ograniczające liczebność populacji 	<p>wpływające na przebieg krzywej przeżywania organizmów</p> <ul style="list-style-type: none"> analizuje piramidę obrazującą strukturę wiekową i strukturę płciową populacji określa możliwości rozwoju danej populacji przedstawia w sposób graficzny wzrost wykładniczy i wzrost logistyczny populacji wymienia zalety i wady życia w grupie 	<p>czynniki wpływające na liczebność populacji</p> <ul style="list-style-type: none"> porównuje podstawowe modele wzrostu populacji i podaje przykłady gatunków, które reprezentują każdy z nich omawia formy rozmieszczenia skupiskowego populacji omawia trzy podstawowe okresy w życiu każdego osobnika
3.	Oddziaływania antagonistyczne	<ul style="list-style-type: none"> klasyfikuje oddziaływania 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje oddziaływania 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na czym polega zasada 	<ul style="list-style-type: none"> planuje doświadczenie

	między organizmami	<p>międzygatunkowe na antagoniczne i nieantagonistyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia przykłady oddziaływań anatagonistycznych • wymienia skutki konkurencji wewnątrzgatunkowej • wymienia przykłady oddziaływań międzygatunkowych ograniczających liczebność populacji • wymienia główne przyczyny i skutki konkurencji międzygatunkowej 	<p>międzygatunkowe w relacjach: ofiara – drapieżnik, roślina – roślinożerca, żywiciel – pasożyt</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje mechanizmy adaptacyjne: ofiar i drapieżników, roślin i roślinożerców, pasożytów i żywicieli • klasyfikuje pasożyty według wskazanych kryteriów 	<p>konkurencyjnego wypierania</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia skutki konkurencji blisko spokrewnionych gatunków na podstawie eksperymentu przeprowadzonego przez Gięorgija Gausego • wymienia konsekwencje zawężenia nisz ekologicznych konkurujących gatunków • analizuje cykliczne zmiany liczebności populacji zjadającego i populacji zjadanego • porównuje 	<p>mające na celu wykazanie istnienia konkurencyjnego wypierania</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje skutki konkurencji wewnątrzgatunkowej • określa skutki działania substancji allelopatycznych • wyjaśnia, jakie znaczenie dla funkcjonowania biocenozy mają pasożyty, drapieżniki i roślinożercy • przewiduje skutki masowych pojawów organizmów
--	--------------------	---	--	---	--

					drapieżnictwo, roślinożerność i pasożytnictwo	w środowisku • wyjaśnia znaczenie wektorów w rozprzestrzenianiu się pasożytów
4.	Oddziaływania nieantagonistyczne między organizmami	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia nieantagonistyczne interakcje międzygatunkowe • wyjaśnia pojęcia: <i>mutualizm</i>, <i>komensalizm</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje mechanizmy adaptacyjne organizmów pozostających w związku mutualistycznym • wymienia przykłady zachowań mutualistycznych i komensalistycznych 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje mutualizm obligatoryjny i mutualizm fakultatywny 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia przykłady mutualizmu i komensalizmu 	
5.	Struktura ekosystemu	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>ekosystem</i>, <i>biocenoza</i>, <i>biotop</i>, <i>struktura troficzna ekosystemu</i>, 	<ul style="list-style-type: none"> • klasyfikuje rodzaje ekosystemów • klasyfikuje elementy ekosystemu na biotyczne 	<ul style="list-style-type: none"> • określa kryteria podziału ekosystemów • charakteryzuje rodzaje 	<ul style="list-style-type: none"> • określa kryteria podziału sukcesji ekologicznej • omawia rolę organizmów w 	

		<p><i>struktura przestrzenna ekosystemu, sukcesja ekologiczna</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia biotyczne i abiotyczne elementy ekosystemu • wyjaśnia, jaką rolę w biocenozie odgrywają producenci, konsumenci i destruenci 	<p>i abiotyczne</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje strukturę przestrzenną i troficzną ekosystemu • wyjaśnia, na czym polega sukcesja • wyjaśnia, na czym polega eutrofizacja jezior 	<p>ekosystemów</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega rola biocenozy w kształtowaniu biotopu • wyjaśnia, od czego zależy struktura przestrzenna ekosystemu • charakteryzuje procesy glebotwórcze • omawia przebieg sukcesji pierwotnej i wtórnej 	<p>procesach glebotwórczych</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje poziomy glebowe • omawia wpływ biocenozy na mikroklimat • omawia etapy eutrofizacji jezior
6.	Przepływ energii i krążenie materii w ekosystemie	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>łańcuch troficzny, poziom troficzny, sieć troficzna</i> • wskazuje zależności między poziomami troficznymi 	<ul style="list-style-type: none"> • konstruuje łańcuchy troficzne i sieci troficzne • nazywa poziomy troficzne w łańcuchu troficznym i sieci 	<ul style="list-style-type: none"> • wyróżnia i porównuje dwa typy łańcuchów troficznych • wyjaśnia pojęcia: <i>produkcja pierwotna (brutto,</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje produkcję pierwotną i wtórną wybranego ekosystemu • rysuje i porównuje trzy

		<ul style="list-style-type: none"> wymienia czynniki, które mogą ograniczać produktywność ekosystemów 	<p>troficznej</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia zjawisko krążenia materii i przepływu energii w ekosystemie porównuje produkcję pierwotną różnych ekosystemów wyjaśnia, czym jest równowaga w ekosystemie 	<p><i>netto</i>), <i>produkcja wtórna (brutto, netto)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, dlaczego ekosystem autotroficzny jest samowystarczalny omawia przyczyny zaburzenia równowagi w ekosystemach 	<p>typy piramid troficznych: piramidę energii, piramidę liczebności, piramidę biomasy</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, dlaczego lasy równikowe i rafy koralowe są ekosystemami o najwyższej produktywności
7.	Obieg węgla i azotu w przyrodzie	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcie <i>cykle biogeochemiczne</i> wyjaśnia, na czym polegają obieg węgla i obieg azotu w przyrodzie 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia źródła węgla w przyrodzie wyjaśnia, jaki wpływ na obieg pierwiastków chemicznych w przyrodzie ma działalność gospodarcza człowieka 	<ul style="list-style-type: none"> omawia schematy obiegu węgla i obiegu azotu w przyrodzie wyjaśnia, na czym polega nityfikacja, amonifikacja oraz denityfikacja 	<ul style="list-style-type: none"> określa rolę organizmów w obiegu pierwiastków omawia przebieg reakcji nityfikacji

8.	Różnorodność biologiczna	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>biom, różnorodność biologiczna</i> • omawia poziomy różnorodności biologicznej • wymienia główne biomy lądowe i podaje nazwy stref klimatycznych, w których się one znajdują • wymienia główne biomy wodne 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia kryteria, na podstawie których wyróżniono biomy • charakteryzuje biomy lądowe oraz obszary gór wysokich, uwzględniając takie czynniki, jak warunki klimatyczne, warunki glebowe, przeważającą roślinność i towarzyszące jej zwierzęta • charakteryzuje warstwy lasu występujące w biomach leśnych • omawia strefowość biomów wodnych na przykładzie jeziora i oceanu 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia różnice w rozmieszczeniu gatunków na Ziemi • wyjaśnia pojęcie <i>ogniska różnorodności biologicznej</i> • określa warunki życia w porównywalnych strefach jeziora i morza lub oceanu 	<ul style="list-style-type: none"> • dowodzi trudności w określaniu różnorodności gatunkowej na Ziemi • ocenia stopień poznania różnorodności gatunkowej Ziemi • porównuje różnorodność gatunkową poszczególnych biomów
----	--------------------------	--	--	---	--

			<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje biomy wodne, uwzględniając takie czynniki, jak warunki tlenowe, świetlne, głębokość, przeważającą roślinność oraz towarzyszące jej zwierzęta 		
9.	Czynniki kształtujące różnorodność biologiczną	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia czynniki geograficzne wpływające na bioróżnorodność • omawia przykłady negatywnego wpływu człowieka na bioróżnorodność • wymienia powody ochrony przyrody • wymienia przykłady działań podejmowanych w celu ochrony 	<ul style="list-style-type: none"> • klasyfikuje czynniki kształtujące różnorodność biologiczną • omawia wpływ czynników geograficznych i antropogenicznych na różnorodność biologiczną • wyjaśnia, na czym polega ochrona przyrody czynna i bierna 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przykłady gatunków, których introdukcja w niektórych regionach Polski spowodowała zmniejszenie różnorodności gatunkowej • określa wpływ zlodowaceń i ukształtowania powierzchni na 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje konsekwencje zmniejszenia różnorodności biologicznej • wymienia przykłady gatunków, których populacje zostały odtworzone • określa wpływ gatunków inwazyjnych na

		gatunków i ekosystemów	<ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady działań z zakresu ochrony czynnej i biernej • uzasadnia konieczność stosowania ochrony czynnej dla zachowania wybranych gatunków i ekosystemów • wyjaśnia, na czym polega introdukcja i reintrodukcja gatunku 	<p>różnorodność biologiczną</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>relikt, ostoja, endemit</i> • uzasadnia konieczność ochrony dawnych odmian roślin i ras zwierząt 	<p>gatunki rodzime</p> <ul style="list-style-type: none"> • określa znaczenie korytarzy ekologicznych
10.	Elementy ochrony środowiska	<ul style="list-style-type: none"> • klasyfikuje zasoby przyrody • wymienia skutki eksploatacji zasobów nieodnawialnych • wyjaśnia pojęcia: 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia skutki eksploatacji zasobów odnawialnych • wymienia przyczyny globalnego ocieplenia klimatu, 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>rekultywacja</i> • omawia skutki eksploatacji zasobów odnawialnych • wyjaśnia, w jaki 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia założenia koncepcji rozwoju zrównoważonego • odróżnia rodzaje smogu • wyjaśnia

			<p><i>efekt cieplarniany, kwaśne opady, smog, dziura ozonowa, alternatywne źródła energii, recykling</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody 	<p>powstawania kwaśnych opadów, smogu i dziury ozonowej</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, w jaki sposób niewłaściwa eksploatacja zasobów przyrody wpływa na środowisko • omawia skutki kwaśnych opadów dla środowiska i zdrowia człowieka • wymienia skutki powstawania dziury ozonowej • wymienia sposoby utylizacji odpadów 	<p>sposób dochodzi do powstania efektu cieplarnianego</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody • omawia proces powstawania kwaśnych opadów • ocenia wpływ różnych metod utylizacji odpadów na środowisko 	<p>zależność między dziurą ozonową a powstawaniem nowotworów</p> <ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia konieczność gospodarowania odpadami
Ewolucja organizmów	1.	Rozwój myśli ewolucyjnej	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>ewolucja biologiczna, ewolucjonizm, dobór naturalny,</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia główne założenia teorii Jeana Baptiste'a Lamarcka i kreacjonistów 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje dobór naturalny i dobór sztuczny • omawia główne założenia 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje teorie dotyczące życia na Ziemi głoszone do XIX w.

		<p><i>dobór sztuczny</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia główne założenia teorii doboru naturalnego Karola Darwina 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, dlaczego teoria J.B. Lamarcka odegrała ważną rolę w rozwoju myśli ewolucyjnej • wyjaśnia relacje między teorią doboru naturalnego K. Darwina a syntetyczną teorią ewolucji • wyjaśnia pojęcie <i>walka o byt</i> 	<p>syntetycznej teorii ewolucji</p>	<ul style="list-style-type: none"> • omawia założenia teorii Georges'a Cuviera • ocenia wpływ podróży K. Darwina na rozwój jego teorii ewolucji
2.	Dowody ewolucji	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia bezpośrednie i pośrednie dowody ewolucji oraz podaje ich przykłady • wyjaśnia pojęcia: <i>skamieniałości przewodnie, anatomia porównawcza</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jakie warunki środowiska sprzyjały przetrwaniu skamieniałości do czasów współczesnych • wyjaśnia przyczyny podobieństw i różnic w budowie 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przykłady zwierząt zaliczanych do form przejściowych oraz podaje cechy tych zwierząt • podaje przykład metody pozwalającej na 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>formy przejściowe</i> • wyjaśnia, na czym opierają się radioizotopowe i biostratygraficzne metody datowania • analizuje budowę przednich

		<ul style="list-style-type: none"> wymienia cechy anatomiczne organizmów potwierdzające jedność ich planu budowy 	<p>narządów homologicznych</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia powody, dla których pewne grupy organizmów nazywa się żywymi skamieniałościami wymienia przykład metody pozwalającej na ocenę względnego wieku skał osadowych wyjaśnia różnicę między atawizmem a narządem szczątkowym wymienia przykłady atawizmów i narządów szczątkowych wyjaśnia, czym się zajmuje paleontologia 	<p>ocenę bezwzględnego wieku skał osadowych</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>dywergencja</i>, <i>konwergencja</i> wymienia przykłady dywergencji i konwergencji wymienia przykłady dowodów ewolucji z zakresu embriologii, biogeografii oraz biochemii wymienia techniki badawcze z zakresu biochemii i biologii molekularnej, umożliwiające 	<p>kończyn przedstawicieli różnych gatunków ssaków i wskazuje cechy świadczące o ich wspólnym pochodzeniu oraz środowisku ich życia</p> <ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia znaczenie budowy cytochromu c u wybranych gatunków w ustalaniu stopnia pokrewieństwa między nimi
--	--	---	--	---	---

					skonstruowanie drzewa filogenetycznego organizmów	
3.	Dobór naturalny – główny mechanizm ewolucji	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>dymorfizm płciowy</i>, <i>dobór płciowy</i>, <i>dobór krewniaczy</i>, <i>dobór stabilizujący</i>, <i>dobór kierunkowy</i>, <i>dobór rozrywający</i> • wymienia przykłady dymorfizmu płciowego • charakteryzuje sposób i przewiduje efekty działania doboru stabilizującego, kierunkowego oraz rozrywającego 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega zmienność wewnątrzgatunkowa • wyjaśnia, który z rodzajów zmienności organizmów ma znaczenie ewolucyjne • omawia rolę mutacji w kształtowaniu zmienności genetycznej populacji • wyjaśnia pojęcie <i>preferencje w krzyżowaniu</i> • wymienia przykłady występowania preferencji 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przykłady działania różnych form doboru naturalnego w przyrodzie • wyjaśnia znaczenie zachowań altruistycznych w przyrodzie • omawia występowanie genu anemii sierpowatej w populacjach ludzi żyjących na obszarach dotkniętych malarią 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia dymorfizm płciowy jako wynik istnienia preferencji w krzyżowaniu • wyjaśnia, dlaczego mimo działania doboru naturalnego w populacji człowieka utrzymują się allele warunkujące choroby genetyczne 	

			<p>w krzyżowaniu w przyrodzie</p> <ul style="list-style-type: none"> • podaje przykłady utrzymywania się w populacji człowieka alleli warunkujących choroby genetyczne 		
4.	Ewolucja na poziomie populacji	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>genetyka populacyjna, pula genowa populacji</i> • wyjaśnia, dlaczego populacja jest podstawową jednostką ewolucji • wymienia czynniki ewolucji 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polega zjawisko dryfu genetycznego i wymienia skutki jego działania w przyrodzie • wymienia warunki, które spełnia populacja znajdująca się w stanie równowagi genetycznej 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia regułę Hardy’ego–Weinberga • oblicza częstość występowania genotypów i fenotypów w populacji 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę dryfu genetycznego w kształtowaniu puli genetycznej populacji na przykładach efektu założyciela oraz efektu wąskiego gardła • sprawdza, czy populacja znajduje się w stanie równowagi genetycznej

5.	Powstawanie gatunków – specjacja	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia biologiczną koncepcję gatunku • wyjaśnia pojęcia: <i>mechanizmy izolacji rozrodczej, specjacja</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • omawia znaczenie mechanizmów izolacji rozrodczej w przyrodzie • klasyfikuje mechanizmy izolacji rozrodczej • wymienia rodzaje specjacji 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, dlaczego biologicznej koncepcji gatunku nie można stosować wobec gatunków rozmnażających się bezpłciowo • charakteryzuje rodzaje specjacji, biorąc pod uwagę typ pierwotnej bariery izolacyjnej 	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje prezygotyczne i postzygotyczne mechanizmy izolacji rozrodczej oraz podaje przykłady ich działania • omawia powstawanie gatunków na drodze poliploidyzacji
6.	Prawidłowości ewolucji. Koewolucja	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcie <i>prawidłowości ewolucji</i> • wymienia prawidłowości ewolucji 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>mikroewolucja, makroewolucja, kierunkowość ewolucji, nieodwracalność ewolucji, koewolucja</i> • wymienia prawdopodobne przyczyny nieodwracalności 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia czynniki, które wpływają na tempo ewolucji • charakteryzuje sposoby określania tempa ewolucji • wymienia przykłady koewolucji • omawia skutki 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przykłady przemian w skali mikro- i makroewolucji • wyjaśnia wpływ doboru naturalnego na kierunek ewolucji • omawia zjawisko radiacji

			ewolucji	doboru naturalnego w postaci powstawania różnych strategii życiowych organizmów	adaptacyjnej
7.	Historia życia na Ziemi	<ul style="list-style-type: none"> wymienia etapy rozwoju życia na Ziemi wymienia warunki środowiska, które umożliwiły samorzutną syntezę pierwszych związków organicznych charakteryzuje środowisko oraz tryb życia pierwszych organizmów jednokomórkowych wymienia główne 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje warunki klimatyczne i fizykochemiczne panujące na Ziemi ok. 4 mld lat temu wyjaśnia pojęcie <i>makrocząsteczka</i> charakteryzuje warunki sprzyjające powstawaniu pierwszych makrocząsteczek na Ziemi wyjaśnia, jak się zmieniał sposób odżywiania pierwszych 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia, na czym polega teoria samorzutnej syntezy związków organicznych przedstawia przebieg i wyniki doświadczenia Stanley'a Millera i Harolda Ureya wyjaśnia pojęcia: <i>bulion pierwotny</i>, <i>pizza pierwotna</i> w nawiązaniu do etapów ewolucji chemicznej 	<ul style="list-style-type: none"> ocenia znaczenie doświadczenia S. Millera i H. Ureya w postępie badań nad powstaniem życia na Ziemi wyjaśnia, dlaczego odkrycie rybozymów miało duże znaczenie w rozwoju teorii powstania życia na Ziemi wyjaśnia, w jaki sposób pierwsze fotoautotrofy

		<p>założenia teorii endosymbiozy</p> <ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje zmiany prowadzące do powstania organizmów wielokomórkowych • nazywa erę i okres, w których pojawiły się pierwsze rośliny lądowe • nazywa grupy zwierząt, które jako pierwsze pojawiły się w środowisku lądowym 	<p>organizmów jednokomórkowych</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polegają sposoby odżywiania chemoautotrofów i fotoautotrofów • wyjaśnia, w jaki sposób wędrówka kontynentów wpłynęła na rozmieszczenie organizmów na Ziemi • wyjaśnia, jakie dane można uzyskać dzięki analizie tabeli stratygraficznej 	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę kwasów nukleinowych w powstaniu życia na Ziemi • wymienia argumenty przemawiające za słuszością teorii endosymbiozy • wskazuje bezpośrednią przyczynę stopniowych i nieodwracalnych zmian warunków panujących na Ziemi 	<p>zmieniły warunki na Ziemi</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, jakie korzyści adaptacyjne miało wykształcenie się form wielokomórkowych • wymienia okresy, w których nastąpiły masowe wymierania organizmów • określa prawdopodobne przyczyny wielkich wymierań organizmów w historii Ziemi
8.	Antropogeneza	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pojęcia: <i>antropogeneza</i>, <i>antropologia</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia korzyści wynikające z pionizacji ciała, 	<ul style="list-style-type: none"> • uzasadnia przynależność człowieka do 	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje cechy z zakresu anatomii, immunologii,

		<ul style="list-style-type: none"> • określa stanowisko systematyczne człowieka • wymienia kilka cech wspólnych naczelnych • wymienia główne cechy budowy ciała charakterystyczne dla człowieka • określa chronologię występowania przedstawicieli rodzaju <i>Homo</i> 	<p>redukcji owłosienia oraz zwiększania masy i objętości mózgu</p> <ul style="list-style-type: none"> • omawia warunki, w których doszło do powstania bezpośrednich przodków człowieka • omawia zmiany, które zaszły podczas ewolucji rodzaju <i>Homo</i> 	<p>królestwa: zwierzęta, typu: strunowce, podtypu: kręgowce, gromady: ssaki, rzędu: naczelne</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia rodzaje człękopształtnych • wymienia zmiany w budowie szkieletu wynikające z pionizacji ciała oraz stopniowego zwiększania masy i objętości mózgowia • charakteryzuje budowę oraz tryb życia bezpośrednich przodków człowieka 	<p>genetyki i zachowania świadczące o powiązaniu człowieka z innymi człękopształtnymi</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienia drobne cechy morfologiczne właściwe tylko człowiekowi • omawia drogi rozprzestrzeniania się rodzaju <i>Homo</i> z Afryki na pozostałe kontynenty • omawia negatywne skutki pionizacji ciała
--	--	--	---	---	--

Ponadto uczeń, który osiągnie wszystkie zakresy wymagań (K, P, R, D), czyli pełny zakres wiadomości i umiejętności określonych w podstawie programowej otrzyma **ocenę celującą**, jeżeli:

- posługuje się bogatym słownictwem biologicznym,
- aktywnie uczestniczy w lekcjach, uzyskuje maksymalne wyniki z prac pisemnych i odpowiedzi ustnych, odpowiada na dodatkowe pytania,
- potrafi wykorzystywać uzyskaną wiedzę na lekcjach innych przedmiotów oraz poza szkołą,
- trafnie analizuje i interpretuje oraz samodzielnie opracowuje i przedstawia informacje oraz dane pochodzące z różnych źródeł,
- trafnie analizuje zjawiska i procesy biologiczne,
- potrafi zaprojektować doświadczenie biologiczne i zinterpretować jego wyniki,
- formułuje problemy i rozwiązuje je w sposób twórczy, trafnie dobierając liczne przykłady